ምዕራፍ ኣርባዕተ

ውራያት ህዝቢ

ውፅኢት እዚ ምዕራፍ

ተምሃሮ ነዚ ምዕራፍ ምስተምሃርኩም፡

- ምትሕብባር ሕብረተሰብ ኣብ ምክልኻል ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ዘለዎ ረብሓ ተረድኡ።
- ብኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ምስዝተትሓዙ ወገናትን ስድርኦምን ከመይ ተሳኒኻ ምንባርን ምምሃርን ከምዝከኣል ኣዎንታዊ ኣረኣእያ ተማዕብሉ።
- ኣብ ምክልኻል ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ትንቀሳቐሱ፣ ተድህቡ።
- ሳዕቤናት ቕልጡፍ ዕብየት ህዝቢ ዘለዉ ፀገማት ትዝርዝሩ።
- መሰል ህፃናት ኣብ ቤት ትምህርቶም ከመይ ይትግበር ከምዘሎ ተረድኡ።
- ምግሃስ መሰል ህፃናትን መምለጢ (መከላኸሊ) ሜላታትን ብዝምልከት ኣብነታት ትህቡ።
- ንእስ ከባብያዊ ውድባትን ኣባል ሃገራትን የስልዩን ዕላማታት ኣጋርነት ውድባት ምብራቕ ኣፍሪካ ተብርሁ።
- ኣህጉራዊ ትካላት ፈልዮም ይፈልጥወን፣ ኣብ ምብራቕ ኣፍሪካ ዝተርአዩ ትገልፁ።

ብቕዓታት'ዚ ምዕራፍ ዝስዕቡ'ዮም

ተምሃሮ ነዚ ምዕራፍ ምስተምሃርኩም ነዞም ዝስዕቡ ብቕዓታት ተማዕብሉ፣ ትውንኑ።

- ረብሓ ሕብረት ማሕበረሰብ ኣብ ምክልኻል ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ተረድኡ።
- ብኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ምስዝተትሓዙ ሰባትን ስድረኦምን ንምምሃርን ንምንባርን ዝንባለ ተማዕብሉ።
- ንሓላፍነት ዜጋታት ይድግፉ፣ ኣድልዎን ምግላልን የወግዱ፣ ምስ ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ንዝነብን ስድረኦምን ይከናኸኑን ትድግፉን።
- ሳዕቤን ቀልጡፍ ዕብየት በዝሒ ህዝቢ ኣብ ተፈጥሯውን ማሕበረሰባውን ከባብታት ምብራቕ ኣፍሪካ ተብርሁ።
- መግለፂ ምግሃስ መሰላት ህፃናት ኣብ ኢትዮጵያ ተብርሁ።
- ካብ ምግሃስ መሰላት ህፃናት መምለጢ ሜላታት ትትግብሩ።
- ሓደጋ ንምውጋድ ስጉምትታት ደሕንነት ትትግብሩ።
- ንእስ ከባብያዊ ውድባት ምብራቕ ኣፍሪካ ትገልፁ።
- ጂኦግራፊያዊ ሽፋን ንእስ ከባብያዊ ውድባት ምብራቕ ኣፍሪካ ተመልክቱ።
- ሽቶታት ሕድሕድ ውድብ ኣጋርነት ትፈልዩ።
- ኣድላይነት ሽቶታት ኣጋርነት ትገልፁ።

መእተዊ

ተምሃሮ እዚ ምዕራፍ ኣርባዕተ መፅሓፍ ትምህርቲ ሕብረተሰብ 6ይ ክፍሊ ብዛዕባ ውራይ ህዝቢ ዝድህስስ እዩ። ኣብዚ ምዕራፍ'ዚ ብጣዕሚ ኣገደስቲ ኣብዝኾኑ ጉዳያት ክትመያየጡን እናሓተትኩም ክትመሃሩን ትፅቢት ይግበር። ውራይ ህዝቢ ዝብል ምዕራፍ ንተምሃሮ ኣብ ዕለታዊ መነባብሮ ማሕበረሰብ አዐርዩ ዝጠቕሞም መሰረታዊ ጉዳይ'ዩ። ስለዚ ሕድሕዱኡ መመያየጢ ዛዕባን ኣብ ክፍሊ ዝወሃብ ትምህርትን ክንድዝከኣል ተምሃሮ ኣፀቢቅኩም ክትርድእዎም ምግባር ወሳናይ'ዩ። ስለዚ ኣብዚ ምዕራፍ'ዚ ተምሃሮ ምስ ህዝቢ ተዛማዳይነት ዘለዎም ኣገደስቲ ዝበሃሉ ውራያት ህዝቢ ክትመሃሩ ኢኹም። ኣብዚ ምዕራፍ'ዚ ትምሃርዎም ኣርእስትታት ብዛዕባ ምስ ጉዳያት ህዝቢ ዝተኣሳሰሩ ዛዕባታት ክህልዉ'ዮም። ምስዚ ተኣሳሲሩ ድማ ብዋናነት ጠመተ ዝተገበረሎም ቀንዲ ኣርእስትታት እዞም ዝስዕቡ ይርከቡ።

ስለዚ ኣብዚ ምዕራፍ'ዚ ምስ ህዝቢ ተዛማዳይነት ዘለዎም ጉዳያት ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ፣ ምግላልን ምፅያፍን ሕሙማን ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ፣ ቕልጡፍ ዕብየት ህዝቢ፣ መሰል ህፃናትን ድሕንነትን ምስዚኦም ዝተኣሳሰሩ ዓበይቲ ቁምነገራት ክትመሃሩ ኢኹም።

4.1 ምስ ህዝቢ ዝተዛመዱ ጉዳያት

ተምሃሮ ግደ ማሕበረሰብ ኣብ ምክልኻልን ምቁፅፃርን ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ እንታይ ክኸውን ኣለዎ ትብሉ? ንሕሙማን ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ዘጋጥሞም ምግላልን ምፅያፍን እንታይ ሳዕቤን ኣለዎ? ንሕሙማን ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ክወሃብ ዝግብኦ ድጋፍን ክንክንን ከ እንታይ ክኸውን ኣለዎ ትብሉ? ንሕሙማት ቫይረስ ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ሕብረተሰብ እንታይ ዜግነታዊ ሓላፍነት ክወስድ ኣለዎ ትብሉ? ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ጥዕናውን ማሕበራውን ፀገም ክምዝኾነ ትፈልጡ ዶ? ነዞም ሕቶታት ምምላስ ብዛዕባ ምስ ህዝቢ ዝተዛመዱ ጉዳያት ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ክትግንዘቡ ይሕግዘኩም።

➲ ብምትሕብባር ማሕበረሰብ ምክልኻል ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ዜግነታዊ ሓላፍነት ምውሳድ እዩ። ካብዚኦም ውሽጢ ኣገደስቲ ዝበሃሉ ክልተ ስጉምትታት እንትንወስድ

1. ኣድልዎን ምግላልን ምውጋድ
2. ክንክንን ደገፍን ምሃብ ዝብሉ ይርከብዎም።

4.1.1 ኣብ ምክልኻል ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ምትሕብባር ማሕበረሰብ ዝህልዎ ዜግነታዊ ሓላፍነት

ዕዮ ጉጅለ

ተምሃሮ ኣብ 5ይ ክፍሊ ብዛዕባ ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ዝተምሃርኩምዎ እንታይ ትዝክሩ? መንግስቲ ኢትዮጵያ ኣብ ዘዳለዎ ትልሚ ዕብየትን ትራንስፎርሜሽንን (ካብ 2003 - 2007 ዓ.ም) ብዛዕባ ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ምክልኻልን ምቁፅፃርን ኣመልኪቱ ኣብ ገፅ 134 - 136 ዝተገለፀ ኣብ ቤት መፅሓፍ ቤት ትምህርትኹም ኸይድኩም እስኪ ኣንብቡ። ጠመተ ዝተገበረሎም ኣንፈታት፣

ቀንዲ ሽቶታትን ስትራተጂታት (ሜላታት) ኣፈፃፅማ ብዝምልከት ኣብዚ ትልሚ ዝተፅሓፈ ተመያየጡሉ። ነዚ ፅሑፍ'ዚ ትልሚ መሰረት ብምግባር ኣብ ከባቢኹም ናብ ዝርከብ ትካል ጣብያ ጥዕና ከይድኩም መብርሂ ኣምፅኡ። ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ንስሉጥን ቅልጡፍን ዕብየት ሃገር ከምኡ'ውን ድኽነት ንምንካይ ንዝግበር ፃዕሪ ዝፈታተንን ዓንቃፋይን'ዩ ዝበሃለሉ ምኽንያት ንምንታይ'ዩ? መልስኹም ብፅሑፍ ተዳልዩ ናብ ክፍሊ ብምቕራብ ተመያየጡሉ።

ሀ. ኣድልዎ፣ ምግላልን ምፅያፍን ሕሙማት ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ

ተምሃሮ ኣብ 5ይ ክፍሊ ብዛዕባ ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ዝተምሃርኩምዎ ትዝክሩ ዶ? ምስ ኤች.ኣይ.ቪ/ ኤድስ ብዝተኣሳሰረ ኣብ ውሽጢ ሕብረተሰብ ዝርአይ ሓደገኛ ፀገም ምግላልን ምፅያፍን እዩ። ምግላልን ምፅያፍን እንትብሃል ነቲ ዝሓመመ ከም ሓጢኣተኛ ገይርካ ብምርኣይ ከምኡ'ውን መመሓላለፊ መንገዲ'ቲ ሕማም ካብ ዘይምርዳእ ነቶም ሕሙማት ዝግበር መድልዎን ግፍዕን እዩ። ኣብ ዝተፈላለዩ ክፍልታት ሕብረተሰብ ብሰንኪ ኣብቲ ሕማም ዘሎ ግጉይ ኣረዳድኣ ዝፈጠሮ መበገሲ ምኽንያት ኣብቶም እቲ ቫይረስ ዘለዎም ሰባት ብስነ ኣእምሮ ፀቕጢ ይፈጥሩሎም። ምግላልን ምፅያፍን ሕሙማት ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ካብ ዝተዛብዐ ኣረዳድኣ ዝተበገሰ ኾይኑ ዓርሱ ዝኽኣለ ምኽንያት'ውን ኣለዎ። ካብዚኦም ውሽጢ እዞም ዝስዕቡ ብዋናነት ይጥቀሱ፤

- ሕማም ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ካብ ቁጠዐ ኣምላኽ ዝመፅ ተገይሩ ስለዝውሰድን ከም መርገም ስለዝሕሰብን በዚ መንገዲ እቲ ሕሙም ከም ሓጢኣተኛ ብምኹናን፣
- እቲ ቫይረስ ዘለዎ ሰብ ሰራሑ ክበልፅ ኣይኽእልን ዝብል ግጉይ ኣረዳድኣ ነቲ ሕሙም ዋጋ ዘይብሉ ገይርካ ምርኣይ፣
- መመሓላለፊ መንገዲ ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ብዘይምፍላጥ እቲ ሕማም ክሓልፈና ይኽእል'ዩ ኢሎም ክቐርብዎም ዘይምድላይን ምፍንፋንን
- እቲ ሕሙም'ውን ካብ ናይ ባዕሉ ገምጋም ተበጊሱ ይፀልኡኒ'ዮም ኢሉ ብምሕሳብ ካብ መሳርሕቱን ጎረባብቱን ምህዳም ዝብሉ'ዮም።

ስለዝኾነ ኣብ ሕሙማት ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ዘጋጥም ምግላልን ምፅያፍን ብዝተፈላለየ መልክዑ ዝርአይ እንትኾን እቶም ኣገደስቲ ዝበሃሉ መግለፅታት ካብዚ ንታሕቲ ቐሪቦም ኣለዉ።

1. ብስድራ ዝርአይ ምግላልን ምፅያፍን፤ እዚ መግለፂኡን ብኣብዝሓ እቲ ስድራ ነቲ ዝሓመመ ሰብ ብኻልኦት ማለት ብጎረቤት፣ መሳርሕቱ ወዘተ ንኸይረአ ዝግበር ክለላ'ዩ። እዚ ዝግበረሉ መንገዲ ድማ በቲ ሕብረተሰብ ኣዋሪዱናን ኣዕሪቶናን ካብ ዝብል ኣተሓሳስባ እንትኾን እዚ ድማ እቲ ሕሙም ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ናብ ዝገደደ ናይ ስነ ኣእምሮ ፀገም ከምዘውድቖ ይእመን። ስለዚ ንሰላምታ እግዚሄር ምትፍናን፣ ሓቢርካ ምብላዕን ምስታይን ዘይምድላይ፣ ምፅያፍ፣ ናውቲ ብሓባር ዘይምጥቃምን ሓቢርካ ምኽያድ'ውን ዘይምድላይን፣ ፍርሕን ስግኣትን ዝወለድዎም ምርሓቕን ምግላልን ይርአዩ።

2. ኣብ ስራሕ ቦታ ዝርአይ ምግላልን ምፅያፍን፤ ኣብዚ ዘሎ ምግላል ካብ ስድራ ብዝተፈልየ መልክዑ ዝግለፅ ኮይኑ ብኣብዝሓ ግና እቶም መሳርሕትኡ ይኹኑ ሓለፍቲ ዝተውሃቦ ስራሕ ንምፍፃም ዘኽእል ዓቕሚ የብሉን ካብ ዝብል ኣረዳድኣ ስለዘናእስዎን ናብ ስራሕ ስለዘየዋፍርዎን ካብቶም መሳርሕቱ ክግለልን ክሕባእን ይገብሮ። ብተወሳኺ እቲ ሕማም ከይሓልፍ ብምሕሳብ ካብቲ እዚ ቫይረስ ዘለዎም ሰባት ንምህዳም ብተደጋጋሚ ዝረኣይ ሰራሕተኛታት ክጠቓቀሱሉ ስለዝኽእሉ ይግለል። ይሃድም፣ ይሕባእ።

3. ኣብ ማሕበረሰብ ዝርአይ ምግላልን ምፅያፍን፤ ኣብዚ እቲ ተግባር ብዝተፈላለዩ ኣግባባት ብስፍሓት ዝንፀባረቕ እንትኾን ካብቶም መግለፂታት ዝተወሰኑ ነዚ ይመስሉ።

   - ካብ ዝተኻረዮ ገዛ ዝተፈላለዩ ምኽንያታት ብምፍጣር ክወፅእን ካሊእ ዝካረ ገዛ ከይረክብን ምግባር፣
   - ኣብ ዝተፈላለዩ ማሕበራዊ ርክባት ንኸይሳተፍ ኮነ ኢልካ ምግዳፍን (ምፍላይን) ዕንቅፋት ምፍጣርን፣
   - ኣብ ባህላዊ ድግሳት ብሓባር እንትካየድ እዚኦም ከይሳተፉን ምስኦም ብሓባር ዘይምብላዕን፣
   - ኣብ መንገዲ ይኹን ኣብ ካልኦት ጉዳያት ነቲ ሕሙም ኣመልኪቶም ሕሹኽሹኽ ምባልን ምሕማይን ብገፊሑ ዝርአዩ እዮም።

ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ጥዕናውን ማሕበራውን ፀገም እዩ። →

➲ ኣብ ምግላልን ምፅያፍን ... ዕሙቕ ምይይጥ ይግበሩ

- ብኣረኣእያ፤ ቁጠዐ ኣምላኽ፣ መርገም፣ ሰሪሑ ከምዘይበልዕ፣ ተመሓላላፊ ሕማም፣ መንፈስ ዕልኢ፣ ውርደትን ፀርፍን፣ ስራሕ ንምፍፃም ዓቕሚ የብሉን፣ ህድማን፣ ሰብ ከይሪኦ ምሕባዕ ...
- ብተግባር፤ ክራይ ገዛ ምኽልካል፣ ማሕበራዊ ተሳትፎ ምድራት፣ ካብ ማሕበራዊ ውራያት ምፍላይ፣ ሕሹኽሹኽ፣ ሕሜትን ንሰላምታ ምትፍናንን፣ ሓቢርካ ዘይምብላዕን ዘይምኻድን ...

ለ. ምግላልን ምፅያፍን ሕሙማት ኤድስ ዘስዕቦ ኣሉታዊ ፅልዋ

ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ካብቲ ሕማም ንላዕሊ ብማሕበራውን ባህላውን መዳይ ዘጋጥሙ ፀገማት ኣዝዮም ዝለዓለ ጠመተ ዝውሃቦም'ዮም። እዚ ድማ ፀገም ጥዕናን ማሕበራውን ከምዝኾነ ይእመን። በዚ መንፅር ኣብ ሕሙማት ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ዝግበር ምግላልን ምፅያፍን ከም ሓደ ኣካል ማሕበራዊ ፀገም ተገይሩ ይውሰድ። ስለዚ ኣብ ሕብረተሰብ ዘሎ ምግላልን ምፅያፍን ዝስዕቡ ኣሉታዊ ፅልዋ ኣለዉዎ።

1. እቶም ሕሙማት ነፃ ኾይኖም ነቲ ሕብረተሰብ ንኸየምህርዎ እቲ ሕማም 'ብኣና የብቅዕ' ዝብል ጭርሖ ሒዞም ከይንቀሳቐሱ ይገብር።
2. ነቲ ዘግልሎም ሕብረተሰብ ንምብቃል ኢሎም እቲ ቫይረስ ኣብ ምግፋሕ ይዋፈሩን ነዚ ድማ ጥንቓቐ ዝጎደሎ ፆታዊ ርክብ ይፍፅሙ።
3. ነቲ ሕማም ብኣግባቡ እናተኸታተሉ ዕድመኦም ከናውሑ እናተኸኣለ ብሕርቃንን ተስፋ ብምቑራፅን ቀልጢፎም ክሞቱ ይገብር።
4. ኣብ ሞንጎ ስድራ ዝነበረ ርክብ ይበጣጠስን ናብ ዘየድሊ ጎንፂ ክኣትዉ ይገብር።
5. ብሓፈሻ እቲ ምክልካልን ምቁፅፃርን ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ብዝተጠናኸረ ኣገባብ ንምክያድ ማሕለኻ ይኸውን።

ስለዚ ምግላልን ምፅያፍን ዘለዎ ሓደጋን በሰላን ብምርዳእ ከምኡ'ውን እዚ ጉዳይ ምግሃስ ሰብኣዊ መሰል ከምዝኾነ ብምፍላጥ ነዚ ተግባር ምቅላስ ካብ ኩሉ ዜጋ ትፅቢት ዝግበረሉ ዋኒን'ዩ። ብፍላይ በዘይምፍላጥ ካብ ምክራይ ገዛ ጀሚሩ ዝፍፀም በደልን ግፍዕን ጊዜ ዘይውሃቦን ክፍታሕ ከምዘለዎን ነዚ ዝፍፅሙ ዜጋታት ክትትል ብምግባር ትምህርቲ ክረኽቡ ምግባር ኣገዳሲ'ዩ። ኣብዚ ተራ መናእሰያት ዝለዓለ ይኸውን። መናእሰያት ንደኽታማት ህፃውንትን ሽማግለታትን ከምኡ'ውን ንሕሙማት ኤድስ ጥንቃቐ ብዘለዎ መንገዲ ምሕብሓብን ምድጋፍን ዜግነታዊ ግቡእ ከምዘለዎም ክፈልጡ ይግባእ።

ሐ. ግደ ማሕበረሰብ ኣብ ምክልኻልን ምቁፅፃርን ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ

ሕማም ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ማሕበራውን ኣካላውን ፀገም ስለዘለዎ ነዚ ዝኸውን ፍታሕ ድማ ካብ ኩሎም መንግስታውን ዘይመንግስታውን ትካላትን ሕብረተሰብን ዝተዋደደ ፃዕሪ የድሊ። ዝተዋደደ ፃዕሪ ሕብረተሰብ ድማ ንኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ቫይረስ ሕሙማት ዝኾኑ ግቡእ ክትትል፣ ድጋፍን ክንክንን ክግበረሎም ወሳናይ ተራ ኣለዎ። ብመሰረት'ዚ ካብ ሕብረተሰብ ክግበሩ ዝግበኦም ድጋፍ፣ ክትትልን ክንክንን ዝምልከቱ ኣገደስቲ ነጥብታት ዝስዕቡ'ዮም።

ስእሊ 4.1 ምይይጥ ኣብ ዙሪያ ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ

1. ማሕበራዊ ዘተ ምክያድ፣ ህዝቢ በብዝነብረሉ ስፍራ ኣብ ሕማም ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ዘሎ ግንዛበ ንምዕባይ ዝዓለመ ስራሕ ምክያድ። እዚ ጉዳይ ድማ ብዝምልከቶም ሰብ ሙያ ጥዕና ሙያዊ ደገፍ ምግባር። ኣብዚ ጠመተ ዝወሃቦም መተሓላለፊ መንገድን ምፍላጥ ንምዕቃብን ኣብ ሓደ ምውሳንን ዘጉልህ ኣሰተምህሮ ምሃብን ኣገደስቲ ካብዝበሃሉ ውሽጢ ይምደቡ።
2. ማሕበራዊ ውዳበታት ማለት እድርን ካልኦት ባህላውን ሃይማኖታውን ውዳበታት ኣብ ምክልኻልን ምቁፅፃርን ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ተዋዲዶም ክስርሑን ንሕሙማት ኣብ ዝግበር ክንክንን ደገፍን ንጡፍ ተሳትፎ ምግባር።
3. ኣብቲ ከባቢ ዝርከቡ መናእሰያት ኣብ ኤድስ ነፃን ግልፅን ኮይኖም ሕቶ ክውሃቦምን ከምኡ'ውን ኣብ ዝገብርዎ ስራሕቲ መልሲ ከቕርቡን ኣድላዪ ክትትል ንኸገብሩ ምምካር።
4. ኣብዚ ጉዳይ ምስ መንግስታውን ዘይመንግስታውን ኣካላት ተዋዲድካን ዝፀደቑ ፖሊሲታትን ስትራቴጅን ብምርዳእ ንተግባራውነቱ ሰጢምካ ብምስራሕ ኣብቲ ማሕበረሰብ ብሰንኪ ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ዘጋጥሙ ማሕበራዊ ፀገማት ኣብ ምቅላል ስጡም ርክብ ምፍጣር፣
5. እቲ ማሕበረሰብ ኣብ ምግላልን ምፅያፍን ዘሎ ሓደጋ ብምፍላጥ ኣብዚ ዝተፈጠረ ጌጋ ብእዋኑ ክመሓየሽ ምግባርን ኣብዚ መዳይ ዝተርአዩ ጌጋታት ንዝፈፀሙ ነበርቲ ክውቀሱን ክመሃሩን ምግባር፣
6. ኣብቲ ማሕበረሰብ ኣብ ስራሕቲ ጎዳእቲ ልምድታት ዝተዋፈሩ ሰባትን ከምኡውን ነፍሰን ሽይጠን ዝናበራ ወገናት ካብዚ ተግባር ክወፁን ናብ ካሊእ ስራሕ ክዋፈሩ ምድጋፍን ግንዛበ ምዕባይን ዝብሉ'ዮም። ኣብዞም ወገናት ብተደጋጋሚ ክትትልን ድጋፍን ብምግባር ዘምፅእዎ ናይ ባህሪ ለውጢ ህዝቢ ክፈልጦን ንዝፈፀሙ ድማ መበረታትዒ ሽልማት ክወሃቦም ብምግባር።

ተምሃሮ ብዛዕባ ሕብረተሰብ ንሕሙማን ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ኣብ ምክትታል፣ ምቁፅፃርን ድጋፍ ምሃብን ክገብርዎም ዝግብኡን ዘለዎም ዓብዪ ግደ ተረዲእኹም ዶ?

ዕዮ ጉጅለ

ምግላልን ምዕያፍን ሕሙማት ኤች.ኣይ.ቪ/ ኤድስ ንምንታይ? ተመያየጡ…

- ምትሕብባር ሕብረተሰብ ንምክልኻል ኤች.ኣይ.ቪ /ኤድስ ዘለዎ ረብሓ ከመይ ትገልፆ?
- ብኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ምስዝተትሓዙ ወገናትን ስድርኦምን ተሳኢኻ ምንባርን ምምሃርን ከምዝከኣል ዝሕግዝ ኣዎንታዊ ኣረኣእያ ከመይ ክምዕብል ይኽእል?
- ኣብ ምክልኻል ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ መናእሰይ ተምሃሮ ከመይ ክንቀሳቐሱ ይኽእሉ?
- መግለፅታት ምግላልን ምዕያፍን ሕሙማት ኤች.ኣይ.ቪ/ ኤድስ ከመይ ይግለፁ?
- ምኽንያታት ምግላልን ምዕያፍን፡ ሕሙማት ኤች.ኣይ.ቪ/ ኤድስ ዘበሃሉ ግለፁ።
- ሳዕቤናትን ኣሉታዊ ዕልዋታትን ምግላልን ምዕያፍን ሕሙማት ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ኣብርሁ።
- ግደ ሕብረተሰብ ኣብ ምክልኻልን ምቁፅፃርን ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ኣመልኪቱ ክህልው ዝኽእል ድጋፍ፣ ክትትልን ክንክንን ብዝርዝር ግለፁ።
- ኣብ ከባቢኹም ካብዝርከብ ቤት ፅሕፈት ጥዕና ወይድማ ትካል ጥዕና ብዛዕባ
- ሕዝቶን መግለፅታትን ምግላልን ምዕያፍን ሕሙማት ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ፣
- ምኽንያታት ምግላልን ምዕያፍን ሕሙማት ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ፣
- ሳዕቤናትን ኣሉታዊ ዕልዋታትን ምግላልን ምዕያፍን ሕሙማት ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ፣
- ግደ ሕብረተሰብ ኣብ ምክልኻልን ምቁፅፃርን ሕማም ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ኣመልኪቱ ክህልዎም ዝኽእል ድጋፍ፣ ክትትልን ክንክንን

ብዝርዝር ሓቲትኩም ዝተውሃበኩም መልሲ ፅሒፍኩም ኣብ ክፍሊ ተመያየጡሉ።

4.1.2 ቕልጡፍ ዕብየት በዝሒ ህዝቢ

ዕዮ ጉጅለ

1. ንቕልጡፍ ዕብየት በዝሒ ህዝቢ መበገሲ ምኽንያታት እንታይ'ዮም?
2. ቕልጡፍ ዕብየት በዝሒ ህዝቢ ከመይ ክንቆፃፀሮ ንኽእል?

ተምሃሮ ኣብ 5ይ ኽፍሊ ብዛዕባ ናህሪ ቕልጡፍ ዕብየት በዝሒ ህዝብን ሳዕቤናቱን ተማሂርኩም ነይርኩም። ዝተምሃርክምዎ ትዝክሩ ዶ? በዝሒ ህዝቢ ዓለም ካብ ዓመት ናብ ዓመት ብሓያል ናህሪ እናወሰኸ ይመፅእ'ሎ። እዚ ሓያል ናህሪ ወሰኽ በዝሒ ህዝቢ ብዝተዓፃፀፈ መንገዲ ከምዝቕፅል ሰብ ሞያ ይትንብዩ። ሓያል ናህሪ በዝሒ ህዝቢ ዓለም ኣብዚ ሕዚ እዋን ናብ 6 ቢሊዮን በፂሑ'ዩ። ቁፅሪ በዝሒ ህዝቢ ዓለም ሓደ ቢሊዮን ንኽበፅሕ ብጣዕሚ ብዙሕ ዓመታት ወሲዱሉ። ብድሕሪ'ዚ ድማ ሓደ ቢሊዮን ዝኣክል ህዝቢ ንምብፃሕ ዝወሰደ በዝሒ ዓመት ካብዚ ንታሕቲ ተሓቢሩ'ሎ፤

- ካብ ሓደ ቢሊዮን ናብ ክልተ ቢሊዮን ንክበፅሕ ግና 123 ዓመታት ዝወሰደ እንትኾውን ካብ ክልተ ቢሊዮን ናብ ሰለስተ ቢሊዮን ንምብፃሕ ድማ ሰላሳን ሰለስተን ዓመታት እዩ ወሲዱ።
- ናህሪ ዕብየት በዝሒ ህዝቢ ዓለም ካብ ሰለስተ ቢሊዮን ናብ ኣርባዕተ ቢሊዮን ንክበፅሕ ድማ ዓሰርተ ኣርባዕተ ዓመታት ዝወሰደ እንትኾውን ካብ ኣርባዕተ ቢሊዮን ናብ ሓሙሽተ ቢሊዮን ንምብፃሕ ግን ዓሰርተ ሰለስተ ዓመታት ጥራሕ ወሲዱ።
- ስለዚ ካብ ሓሙሽተ ቢሊዮን ናብ ሽዱሽተ ቢሊዮን ንምብፃሕ ዓሰርተ ክልተ ዓመታት'ዩ ወሲዱ።

ብመሰረት'ዚ ሕዚ ይርአይ ዘሎ ናህሪ ዕብየት በዝሒ ህዝቢ እንትንርእይ ድሕሪ 15 ዓመታት በዝሒ ህዝቢ ዓለም 7.83 ቢሊዮን ክበፅሕ'ዩ። ኣብ ናህሪ በዝሒ ዕብየት ህዝቢ ኣድላይ ዘበለ ቁፅፅርን ክትትልን እንተተገይሩ ግና እቲ ናህሪ በዝሒ ዕብየት ህዝቢ ናብ 7.11 ቢሊዮን ትሕት ክብል ይኽእል። ስለዚ ብደረጃ ዓለም ኣድላይን ብቑዕን ስራሕቲ ስነ ህዝቢ እንተተሰሪሑ ዳርጋ በዝሒ ህዝቢ ኣፍሪካ ዝቀራረብ ክመፅእ ዝነበረ በዝሒ ህዝቢ ንቑጥብ ኣለና ማለት'ዩ። ስራሕቲ ስነ ህዝቢ ብኣግባቡ እንተዘይተሰሪሑ ግን ክንዲ ሕዚ ዘሎ በዝሒ ህዝቢ ኣፍሪካ ይውስኽ። እቲ ዝዓበየ እጃም ምንሃር በዝሒ ህዝቢ ዓለም ዝሕዛ ብማሕበረ ኢኮኖሚኣን ድሑራት ዝኾና ሃገራት'የን። ንኣህጉርና ኣፍሪካ እንተሪእና ብ1996 ዓ.ም.ፈ ከባቢ 748.1 ሚሊዮን ዝነበረ በዝሒ ህዝባ ኣብ 1998 ዓ.ም.ፈ ናብ 778.5 ሚሊዮን ደይቡ'ዩ። እዚ ማለት ኣብ ውሽጢ ክልተ ዓመት 30.4 ሚሊዮን ህዝቢ ወሲኹ ማለት'ዩ። በዝሒ ህዝቢ ሃገርና ብ1987 ዓ.ም 56.7 ሚሊዮን ዝነበረ እንትኾውን ኣብ 2001 ዓ.ም ድማ ናብ 82.7 ሚሊዮን በፂሑ'ሎ። ኣብ 2009 ዓ.ም.ፈ በዝሒ.ህዝቢ ኣፍሪካ ናብ 800 ሚሊዮን ዝበፅሐ እንትኾውን ንዝመፅእ 2025 ድሕሪ 15 ዓመት ድማ እዚ በዝሒ ህዝቢ ኣፍሪካ ናብ 1453.9 ሚሊዮን ክድይብ እዩ። ስለዚ ዓቐን ዘይብሉ በዝሒ ህዝቢ ዓለም ምውሳኽ ኣብ ምዕባይ ዝርከባ ሃገራት እቲ ዝዓዘዘ እጃም እንትሕዛ ኣህጉር ኣፍሪካ'ውን ካብኣተን ሓንቲ እያ። ተምሃሮ ሳዕቤናት ናህሪ ቕልጡፍ ዕብየት በዝሒ ህዝቢ ተመያየጡ።

ሓፈሻዊ ዕላማ ፖሊሲ ስነ-ህዝቢ ኢትዮጵያ

- ህንፀት ኢኮኖሚ ብምጥንኻር ቁፅሪ በዝሒ ህዝቢ ብትልሚ ብምንካይን ኣብ ሞንጎ ዘይተመጣጠነ በዝሒ ህዝብን ትሑት ኢኮኖሚያዊ ዓቕምን ዘሎ ኣፈላላይ ምውጋድ፣
- ብዝተዋደደ መደብ ልምዓት ኣቢልካ ኢኮኖሚያውን ማሕበራውን ዕብየት ብምቅልጣፍ ኢኮኖሚያዊ ምንቅስቓስ ክሰፍሕን ዕድል ስራሕ ክፈጥርን ምግባር፣
- ካብ ገጠር ናብ ከተማ ዝግበር መጠን ፍልሰት ህዝቢ ምንካይ፣
- ከባቢ ሓለዋን ክንክንን ዘጠናኽሩ ኣድለይቲ ስጉምትታት ብምውሳድ ብፍላይ ኣብ ከባቢ ገጠር ዝነብሩ ሰባት ናይ ምንባር ዓቕሞም ክሕለውን ክመሓየሽን ምግባር፣
- ደቂ ኣንስትዮ ካብ ዕፅንቶ ከቢድን ኣድካምን ስራሕ ብምንጋፍ ኣብ ውሽጢ ሕብረተሰብ መፍረይቲ ኾይነን ክሳተፋ ብምግባር ኢኮኖሚያውን ማሕበራውን ደረጀአን ክብ ምባል፣
- ብቐሊሉ ብሓደጋ ክጥቅዑ ንዝኽእሉ ብፍላይ ደቂ ኣንስትዮ መናእሰይን ህፃናትን ፍሉይ ጠመት ሂብካ ምሓጋዝ፣

ስእሊ 4.2 ዳግመ ግረባ ንምክያድን ፈልስታት ኣብ ምትካልን ተሳትፎ ደቂ ኣንስትዮን

ቕልጡፍ ዕብየት በዝሒ ህዝቢ ኣብ ማሕበረ ኢኮኖሚያውን ከባብያውን ኩነታት ኣብዪ ፅልዋ ኣለዎ። ምስ ምጉሕጓሕን ብርሰትን ሃፍቲ ተፈጥሮ'ውን ብቐጥታ ዝተኣሳሰረ እዩ። ሃፍቲ ተፈጥሮ ማለት ኣብ መሬት ዝርከቡን ንረብሓ ሰባት ክውዕሉ ዝኽእሉ ከምኒ ማዕድን፣ ደን፣ ሃፍቲ ማይ፣ ወዘተ ዝኣምሰሉ እዮም። ናይ ሓንቲ ሃገር ሃፍቲ ተፈጥሮ ኣብ ረብሓ ንምውዓል ዝተፈላለዩ ቴክኖሎጂን ዝሰልጠነ ሃይሊ ሰብ የድሊ። እዙይ ድማ መሰረታዊ ግልጋሎት ወሃብቲ ከምእኒ ቤት ትምህርቲ ጥዕና ወዘተ ዝመሳሰሉ ንክማልኡ ግድን ይኸውን። እዚኦም ንምምላእ ድማ በዝሒ ህዝብን ኢኮኖሚያዊ ምዕባለን ክመጣጠን ኣለዎ። ዕብየት ህዝቢ ካብ ኢኮኖሚያዊ ምዕባለ ንላዕሊ ኣብ ዝኾነሉ ኩነታት ለውጥን ዕብየትን ክመፅእ ስለዘይኽእል ኣብታ ሃገር ዘሎ ሕብረተሰብ ሃፍቲ ተፈጥሮ ኣብ ምብራስ ክዋፈሩ ይግበር።

ሳዕቤናት ቕልጡፍ ዕብየት በዝሒ ህዝቢ

ሀ. ከባቢያዊ ብርሰት፤ ኣብ እምባታትን ጎቦታትን ዘለዉ ኣግራባት እናተቦቀሱን እናተነቐሉን እንትኸዱ ኣብ እግሮም ድማ ዝትከልን ዝትክእን ኣግራብ ዘይትከል እንትኸውን ዝመፅእ ውፅኢት ብርሰት'ዩ። ከባቢያዊ ብርሰት ማለት ናይ ሓደ ከባቢ መፍረያይነት ብዝተፈላለዩ ፀገማት እንትንክይ እዩ። እዚ ድማ ውፅኢቱ ብርሰት ደኒ፣ ፍግረ መሬት፣ ጨውነት፣ ብክለት ኣየርን ማይን ምህላው ማለት እዩ። ኣብ ዘይማዕበላ ድኻታት ሃገራት መብዛሕትኡ ህዝቢ ኣብ ገጠር ስለዝነብር መነባብሩኡ ኣብ ሕርሻን ምርባሕ እንስሳን ዝተመሰረተ እዩ። ኣብዚ ድማ በዝሒ ህዝቢ እናወሰኸ እንትመፅእ ተወሳኺ ምግቢ፣ መፅለልን ከምዘድሊ ግልፂ እዩ። እዙይ ንምምላእ ተወሳኺ መሬት የድሊ። ቁፅሪ ሕዝቢ እንትውሰክ ንመናባብሮ ግልጋሎት ዝውዕላ ቁፅሪ ሃፍቲ እንስሳ እውን ይውስኽ በዚ ምኽንያት ኣብ ከባቢ ዝበፅሕ ፀቕጢ ኣዝዩ ዝለዓለ ስለዝኾነ'ውን ብርሰት ከባቢ ከጋድዶ ይገብር'ዩ።

ለ. ብርሰት ደኒ፤ ሃገርና ዝተፈላላዩ መልክኣ ምድራዊ ኣቀማምጣን ዝተፈላለዩ ሃፍቲ ተፈጥሮ ዘለውዋ ሃገር እያ። ካብዙይሓደ ዝተፈላላየ ደኒ ሃፍቲ ዝነበራ ሃገር ከምዝኾነ'ዩ። ኮይኑ ግን ብሰንኪ በዝሒ ህዝብን ግጉይ ኣጠቃቅማ ሃፍቲ ኣብ ዓለም እቲ ዝኸፈአ ናይ ደን ብርሰት ዝከየደላ ሃገር ኮይና ኣላ። ካብ ሚኒስተር ተፈጥሮ ሃፍትን ከባቢ ሓለዋን ዝተረከበ መረዳእታ ከም ዝሕብሮ ልዕሊ 34% ዝነበረ ሽፋን ደኒ ኢትዮጵያ ብ1942 ዓ.ም ናብ 16% ከም ዝነከየ ብ1972 ዓ.ም ድማ ናብ 3.6% ሚኢታዊ ምውራዱን ብ1981 ዓ.ም.ፈ ድማ ናብ 2.7% ሚኢታዊ ኣዝዩ ነክዩ'ዩ። ኣብ ሃገርና 150,000 ክሳብ 200,000 ሄክታር ዝግመት መሬት ደን በብዓመቱ ከምዝበርስ ዝተፈላላዩ መረዳእታታት ይሕብሩ።

ኣብ'ዚ ሕዚ እዋን ሃገርና ትሑት ሽፋን ዝበፅሐ ሃፍቲ ደኒ እንትህልው በዝሒ ህዝቢ እንትውስክ ግና እዚ ድልየት'ውን ስለዝውስኽ እቲ ዝተረፈ ደን ንሓደጋ ዝተቓልዐ ይኸውን። እዚ ብርሰት ደን ዝካየድ በዚ ምክንያት ንምስፍሕፋሕ ሕርሻ፣ ንነዳዲ፣ ንኮንስትራክሽን ወዘተ ስለዝኸውን ድልየት ንምምላእ ኣብ ደኒ ዝበፅሕ ምጭፍጫፍ ደኒ ኣዝዩ ዝለዓለ'ዩ።ከም ኣገላላፃ ፀብፃብ

ሪዮርስ ዓለም ካብ 1990 ዓ.ም.ፈ ክሳብ 1991 ዓ.ም.ፈ ብርሰት ደኒ ብዓመት 88,000 ሄክታር ከምዝኾነ፣ ስራሕቲ ዳግመ ግረባ ድማ 13,000 ሄክታር ምንባሩ ብምግላፅ ከባቢ 75,000 ሄክታር መተካእታ ዘይብሉ ከምዝበርስ ገሊፁ'ሎ።

ዕዮ ጉጅለ

ተምሃሮ ኣብ ጣብያኹም ኣብዚ ዘለናሉ ዓመት ሽፋን ደኒ ንምውሳኽ ክንደይ ተኸሊ ተተኺሉ? ክንደይ ዝኸውን ከ ፀዲቑ? ናብ ቤት ፅሕፈት ሃፍቲ ተፈጥሮ ጣቢያኹም ብምኻያድ መረዳእታ ኣክቡ። ነዚ መሰረት ብምግባር ፀብፃብ ኣቕርቡ።

ሐ. ብሰንኪ ዕብየት በዝሒ ህዝቢ ዘጋጥም ካብ ዓቐን ንላዕሊ ጋህፂ፣ ሃገርና ኢትዮጵያ ብርክት ዝበላ ሃፍቲ እንስሳ ኣለዋ። ሃገርና ካብ ኣፍሪካ ቀዳመይቲ እንትትስራዕ ካብ ዓለም ድማ ብሃፍቲ እንስሳ ኣስረይቲ ከምዝኾነት መረዳእታታት ይሕብሩ። መብዛሕቲኡ ህዝቢ ኢትዮጵያ ዝነብር ብሕርሻን ብምርባሕ እንስሳን ስለዝኾነ በዝሒ ህዝቢ እንትውስኽ በዝሒ ሃፍቲ እንስሳ'ውን ከም ዝውስኽ ርዱእ እዩ። ይኹን'ምበር በዝሒ እንስሳ እንትውስኽ ነዚኦን ክፃወር ዝኽእል ናይ መግሃጫ መሬት ስለዘየለ ኣብ ከባቢ ዝበፅሕ ብርሰት ኣዝዩ ዝኸፍአ እዩ። ብፍላይ ኣብ ከባቢታት ደጉዓ ዘሎ ጋህፂ መሬት ምስዘሎ ሃፍቲ እንስሳ ዘይመጣጠን ስለዝኮነ ካብ ዕቅን ንላዕሊ ጋህፂ ከምዘሎ መረዳእታታት ይሕብሩ። እዙይ ድማ እቲ ከባቢ ናይ ምፃር ዓቕሚ ኣዝዩ ስለዝነከየ ደጉዓታት ሃገርና ዝለዓለ ከባቢያዊ ብርሰት ዘጥቕዖ እዩ። እዚ ሃፍቲ ሃገራዊ ልምዓት ዓብይ ፅልዋ ከምዝሕድር ጥርጥር የብሉን።

መ. ብርሰት እንስሳ ዘገዳም፣ ኢትዮጵያ ዝተፈላለዩ ዓይነት እንስሳት ዘገዳም ዝርከባለ ሃገር እያ። ሃገርና ዝተፈላለዩ መልካኣ ምድሪ ማለት ቆላ፣ ደጉዓ፣ ጎቦታትን ሽንጥሮታትን ዝተፈላለየ መጠነ ብራኽ ዘለዎም ኣከራናት ይርከቡዋ። በዚ ምኽንያት ንዝተፈላለዩ ዓይነት ዓሌት ዘለዎም እንስሳ ዘገዳም መንበሪ ኮይናላ። ክሳብ ሕዚ ብዝተገብረ መፅናዕቲ ልዕሊ 103 ዓሌታት ዘለዎም መጥበውቲ፣ 835 ዓሌት ኣእዋፍ ከምዘለዎ ተረጋጊፁ'ሎ። ካብዚኦም ከባቢ 7 ዓሌታት ኣጥበውትን 23 ዝኾኑ ዓሌት ኣዕዋፍ መበቆሎም ኣብ ሃገርና ጥራይ ዝኮኑ ኣብ ካሊእ ዓለም ዘይርከቡ እዮም። እንስሳት ዘገዳም ፍልፍል ሃፍቲ ሓንቲ ሃገር እዮም። እንስሳ ዘገዳም ብምዕቃብን ብምልማዕን ዝላዓለ ናይ ቱሪዝም እንዳስትሪ ምስሕፉሕፉሕ ከምዝካኣል ካብ ካልኦት ሃገራት ዘሎ ተሞክሮ ብቑዕ መረዳእታ ኣሎ። በዚ'ውን ብዙሓት ሃገራት በብዓመቱ ዘይናዓቕ ሽርፊ ወፃኢ ይረኽባ። ቕልጡፍ ዕብየት በዝሒ ህዝቢ እንተሃልዩ ግን እንስሳት ዘገዳም ክስደዱን ክጠፍኡን ይገብር።

ሰ. ፍግረ መሬት፣ ፍግረ መሬት ማለት ላዕለዋይ ልሙዕ ሓመድ ብውሕጅ ይኹን ብንፋስን ተፀሪጉ እንትጉሕጓሕ ማለት'ዩ። ሓመድ ምዕቃብ ኣዝዩ ኣገዳሲ'ዩ። ልምዓት ሓመድ ንከም ኢትዮጵያ ዝመሰላ ድኻታት ሃገራት መብዛሕትኡ ህዝበን ብሕርሻ ዝመሓደር ስለዝኾነ ኣዝዩ ዝለዓለ ጥቅሚ ኣለዎ። ኮይኑ ግን ሃገርና ኣብ ዓለም ዝርኣይ ብፍግረ መሬት ካብ ዝተጎድኣ ሃገራት ካብ ህንድን ኮሎምቢያን ቀጺላ ብሳልሳይ ደረጃ ትርከብ። እዘን ሃገራት እዚኣን ብቕደም ሰዓብ 6 ሚሊዮን፣ 4 ሚሊዮንን 2 ሚሊዮንን ሜትሪክ ቶን ሓመድ ብዓመት ብፍግረ መሬት ይጉሕጓሕ'ዩ።

ብምኽንያት'ዚ ልምዕነትን ርጉደትን ሓመድ ሃገርና ካብ ዓመት ናብ ዓመት እናነከየ ክመፅእ ገይሮ'ሎ። እዙይ ድማ ኣብ ሃገርና ንዘሎ ትሑት እቶት ሕርሻ ቀንዲ መንቀሊ ከምዝኾነ ግልፂ እዩ። ስለዚ ቀንዲ መንቀሊ ፍግረ መሬት ወዲሰብ ናብርኡ ንምምሕያሽ ኢሉ ዝገብሮ ምንቅስቓስ'ዩ። ብምኽንያት'ዚ ሰፋሕቲ መሬት ደኒ ብምቑራፅ ንሕርሻ መሬት ከምዝውዕል ይገብር።

ረ. በዝሒ ህዝብን ውሕስና ምግብን፣ ውሕስና ምግቢ ማለት ኩሎም ዜጋታት ኩሉ ጊዜ ብኣካል፣ ማሕበራውን ኢኮኖሚያውን ትሕዝቶኡ ዝተማልአ፣ እኹልን ብቑዕን ምግቢ ዘለዎን ጥዕንኡ ዝተሓለወ መነባብሮ እንትህሉ'ዩ። ኣብ ውሕስና ምግቢ ፍሉይ ጠመተ ዝውሃቦም ሰለስተ ጉዳያት'ለዉ። እዚኦም'ውን ቀረብ፣ ዕድልን ኣጠቓቕማን ምግቢ'ዮም።

- ቀረብ ምግቢ እንትብሃል ብምፍራይን ብምግዛእን ነቲ ስድራ ብሙሉእነት ዘድልዮ መግቢ ክረክብ ምግባር ማለት'ዩ።
- እቶት ማለት ካብ ዝተፈላለዩ ከባቢታት ምግቢ ብምርካብ ንረብሓ ስድራ ክውዕል ምግባር ማለት'ዩ። እዚ ድማ ምስ ትራንስፖርትን ካልኦትን ተዛሚዱ ዝረኣን ንውሕስና ምግቢ ኣገዳሲ ዝኾነ ውራይ 'ዩ።
- ኣጠቓቕማ፣ እቲ ስድራ ዝረኸቦ እቶት ብኣግባቡ ብምጥቃም ጥዕንኡ ዝተሓለወ መነባብሮ ንምርግጋፅ እንትክኣል'ዩ።

ብሓፈሻ ሰለስቲኦም ውሕስና ምግቢ ንምርግጋፅ ከምዝኽኣልን እዚ ድማ ስራሕ ሓደ ትካል እንተይኮነስ ዝተፈላለዩ ትካላት ተዋዲዶም እንትሰርሑ ይኽውን። ካብዚኦም ብፍላይ ስድራ ኣብ ውራያት ስነ ህዝቢ ጠመተ ክገብርን ምስ መነባብሮኦም ዝመጣጠን ዕያል ክህልዎም ምግባር የድልይ። እዚ ናብ ጎኒ ዝግደፍ እንተኾይኑ ግና ዝስዕቡ ኣሉታ ከጋጥም ይኽእል።

1. እቲ ስድራ ጎናዊ ዝኾነ ወፃኢ ስለዝበዝሖ ብፍላይ ንጥዕና፣ ቀለብ፣ ክዳን፣ ትምህርትን ካልኦትን ስለዝህሉን እቶት ምምቕቓል ኣሎ።
2. እቲ ስድራ ዝበዝሐ ግዚኡ ኣብ ጥንስን ሕርስን ስለዝጠፍእ ካብ ምህርቲ ምፍራይ ምርሓቕ ስለዘጋጥም ውሕስና ምግቢ ንምርግጋፅ ክፍተት የጋጥም።
3. ምግቢ ውሕስና ንምርግጋፅ ዝተዋደደ ስራሕ ስለዘድልይ ነዚ ኣብ ግምት ብምእታው ስራሕቲ ምጣነ ስድራ ጠመተ ምሃብ የድልይ። ስለዚ ምጣነ ስድራ ምስ ካልኦት ፕሮግራም ልምዓት ተዋዲዱ ክስራሕ ይግባእ።

ስለዚ ካብቶም ሳዕቤናት ቅልጡፍ ዕብየት በዝሒ ህዝቢ ካብ ዝበሃሉ ውሽጢ እቲ ሓደ ኣብ ከባቢ ሃፍቲ ተፈጥሮ ሃገራት ምብራቕ ኣፍሪካ ዘሎ'ዩ። ብምኽንያት'ዚ ድማ ፈተንቲ ኩነታት ኣለዉ። ንኣብነት ዝተፈላለዩ ፀገማት ከም ብርሰት ዱር፣ ድርቅን ጥምየትን፣ ሕፅረትን ምብትታኽን ተሓራሲ መሬት፣ ምዝባዕ ውሕስና ምግቢ፣ ስደት ወዘተ ይርከብዎም። ደርቂ ንስደት እንትስዕብ ብርሰት ደንን ከባብን ድማ ምዝባዕ ነባሪ ኣየር ክፍጠር ይገብር'ዩ። እዚኦም ብምልኦም ተደማሚሮም መነባብሮ ህዝቢ ናብ ፀገም ዘእትዉ እዮም።

ዕዮ ጉጅለ

- መንግስቲ ኢትዮጵያ ኣብ ዘዳለዎ ትልሚ ዕብየትን ትራንስፎርሜሽንን (ካብ 2003 - 2007 ዓ.ም) ኣብ ገፅ 139 ብዛዕባ ስነ ህዝብን ልምዓትን ተገሊፁ ዘሎ ናብ ቤት መፃሕፍቲ ቤት ትምህርትኹም ብምኸያድ ኣንብቡ። ካተንብቡ እንተለኹም ድማ ኣብ ጠመተ ዝግበረሎም ኣንፈታት፣ ቀንዲ ሽቶታትን ስትራተጂ (ሜላታት) ኣፈፃፅማን ስነ ህዝብን ልምዓትን ዝብሉ ዛዕባታት እናተመያየጥኩም ኣንብቡ። ነዚ ፅሑፍ ምስ ትምህርትኹም ኣተኣሳሲርኦም'ሞ መምህርኩም'ውን ክሕግዙኹም ሕተትዎም። ዝበፃሕኹምዎ ምርድዳእ ናብ ክፍሊ ኣቕርብዎ።
- ኣብ ሃንቲ ሃገር ኢኮኖሚያዊ ምዕባለን በዝሒ ህዝብን ተመጣጣንን ተመጋጋብን ምዕባለ ክርእይ ኣለዎ እንትበሃል እንታይ ማለት'ዩ? ቅልጡፍ ዕብየት በዝሒ ህዝቢ እንታይ ሳዕቤን ኣለዎ? ዕብየት በዝሒ ህዝቢ ኣብ ማሕበራዊ ግልጋሎት፣ ብርሰት ከባቢ፣ ብርሰት ደን፣ ብርሰት እንስሳት ዘገዳም፣ ካብ ዓቐን ንላዕሊ ጋህዒ፣ ፍግረ መሬትን ውሕስና ምግብን ብዝምልከት ዘለዎ ፅልዋ ብዝርዝር ግለፁ። በዝሒ ዕያል ኣብ ልዕሊ ስድራ ዝህልዎ ኢኮኖሚያውን ማሕበራውን ፅልዋታት ዘርዝሩ።

4.2 መሰላት ህፃናትን ደሕንነቶምን

4.2.1 መሰላት ህፃናት

ተምሃሮ መሰላት ህፃናት ብዝምልከት ኣብ 5ይ ክፍሊ ዝተምሃርክምዎ ትዝከሩ ዶ? sBኣê msL ¥lT dq sÆT sB BMµ'ñM _‰Y ZHlãM msL ¥lT X†Ý TRg#ሙ ድማ sB BsBኣê <B„ ኣYb§l}N½ ,#l# Bsብኣê t f _Rx# ማዕረ KB¶ Yግብå½ µBZBL msr¬ê ኣmláK¬ ZmN=w ኢ†Ý SlZón sBኣê msL ¥lT ÂY dq sÆT BzRx!½ BÌNÌ½ BqlM½ B¥?b‰ዊ ኣmÉ}x½ Bò¬½ Bዓሌት½ B±ltµ wYድማ µLåT ኣmláK¬½ B,#n¬T q-Æê ›Q¸½ B:Dm½ k#n¬T _:Â Y,#N BµLX M<NÃT ኣf§§Y KYtgbrlÖM B^ባR Zt›dLãM Xዮ·MÝ sBኣê ZብL "L sB Mµ'N zm§ኸT XNትóN Xz! D¥ tf_ሯê X†Ý Xz!åM ባH¶ÃT ÂY M?úB½ MZ‰B½ BnÉnT ÂY MNÆR DLyTN ዝመሳሰሉን XNTón# NMH§ው sBኣê ms§T ኣW‰ M<NÃ¬T Xዮ·MÝ

kMt ZFl_ msL ¥lT B?g! wYድማ Bሞ‰L dNb! ÂY YGbxn! ?è KqRbl# Zኸ XL wናÂYnT zlã _ቕ¸ X†Ý ,#l# Gz msL XNትb¦L B^d wgN t-qMt BáLX wgN D¥ nዚ msL NM?§W Gb#X zlã wgN ኣብ GMT W>-! zXtw X†Ý gl sÆT ኣB ላ:ሊ ከMZtgli sBኣê ms§T tf_ሯê XNtድኣ ኾYñM ኣFLõ M¦B NMN¬Y yDLY ZBል ኣlዉÝ Y,#N'MbR BêÂnT sBኣê msላት Bdr© ¦gR፣ ኣህg#RN ›lMl, Nኸ DNgg# qNÄ! M,NÃT BF§Y XøM ms§T NM?§W Gb#X zlã wgN B?g! MWúN ÂY GDN SlZón X†Ý Btwú,! XøM ms§T ኣB ዝጠሓሰሉ XêN tፌ_ሯê SlZóኑ _‰Y ተፌ_ሯê ኣµL መFT/! Nኸ WRD M}ÆY :>nT X†Ý ስለዚ nøM ms§T ?Uê ኣFLõ BM¦B ኣBZtÈ^Sl# wYድማ ከYt¥ልኡ XNTtRû B²:Æ ZHLW ^§ፍnT MDNUG ኣD§Y Y,WN ¥lT X†Ý

Ztf§l† ምh#‰T NsBኣê ms§T BZtf§ly mNgÄ! Y,ፋፍልãM Xዮ·MÝ gl gl!åM ZXgÇN zYXgÇN ms§T BZBL ኣB KLt ÂY Mክ ÍL ZNባl XNtRXዩ µLåT D¥ qዷ¥Y½ µLኣYN úLúYN TWLÄ! BZBL yቸM_ãM። Bኻ LX mLK;# D¥ ኣB b#T FRÄ! tfiMt Kón# Z,Xl#N ኣNfT ±l!ሲ zm§ኸt ms§T BZBL ኣB KLt Y,FልãMÝ µBz! ^l!û ÂY WLq sÆT ms§TN ÂY ^ÆR ¼g#Jl¼ ms§TN BZBL sBኣê ms§T MKFÍL ZtlmdXÝ BSF^T ZSር^l#N Zተ lmdN ክFFL sBኣê ms§T GÂ ኩlÖM ኣRÆ:t mdÆT Mቕ¥_ XNTóN NúèM XWN qÉ!lÖM zlዉ Xዮ·M፤

- ÂY s!v!LN ±ltµN ms§T፣
- ÂY x!÷ñ¸½ ¥?b‰ውN ÆHልን ms§T፣
- ÂY ክÆb! D?NnTN LM›TN ms§T፣
- ንFሉY ኣÆ§T ?BrtsB Z_Mt ms§T፣

መሰል ህፃናት ኣመልኪቱ ኣብ ኮንቬንሽን ዓለምለኸ መሰል ህፃናት ብዝርዝር ዝገለፆ ጉዳይ ኣሎ። ንኣብነት ኣብ ዓንቀፅ 5 ነዚ ጉዳይ ብኸምዝስዕብ ይገልፅ። 'ነዚ ስምምዕ ዝተቐበላ ሃገራት ዘለዉ ስድራ ወይድማ ኣግባብ ዘለዎም ኣባላት ኣዝማድ፣ ወይድማ ናይቲ ከባቢ ባህሊ ዝፈቕዶ ማሕበረሰብ፣ ሕጋውነት ዘለዎም ሓብሓብቲ፣ ወይድማ ህፃውንቲ ንኸከታተሉ ሕጋዊ ሓላፍነት ዝተውሃቦም ነዚ ስምምዕ መሰል ህፃናት ኣፍልጦ ምሃብ፣ ዓቕሚ ዘገናዘበን ኣግባብ ዝሓለወን ኣመራርሓ ምፍጣርን በብደረጅኡ ናይዚ ኣፈፃፅማ ምቁፅፃርን ንክኸበር ፃዕሪ ምግባር የድልይ።

© MoE Ethiopia Not to be republished

ኣብዚ ኮንቬንሽን ዝተቐመጡ መትከላት ኣለዉ። እዚኦም'ውን ህፃናት ፍሉይ ክንክን ጠመተን ዘድልዮም ከምዝኾኑ፣ ስድራ መሰረት ሕብረተሰብ ብምዃኑ ንዕብየትን ድሕንነትን ህፃናት ዘድልይ ሓገዝን ክትትልን ክገብሩ ከምዝግባእን ከምኡ'ውን ህፃናት ኣብቲ ሕብረተሰብ ዓርሶም ክኢሎም ሂወቶም ንምምራሕ ዘኽእሎም ባይታ ምምችቻው የድልይ ዝብሉ ይርከብዎም። ነዞም መትከላት መሰረት ብምግባር መሰልን ድሕንነትን ክኸበር ኣለዎ። ነዚ መሰረት ዝገበሩ ሕግታት ኣለዉ። ካብዚኦም እቲ ዝለዓለ ጠመተ ዝውሃቦ ኣብ ሕገ መንግስቲ ሃገርናን ክልልናን ኣብ ዓንቀፅ 36 ዝተቐመጡ ጉዳያት ኣብ ሓለዋ ህፃናት ዝምልከቱ ቁም ነገራት ዘሓወሰ'ዩ።

ህፃናት ዝበሃሉ እንመን እዮም? ህፃናት ዝበሃሉ፣

- ዕድሚኦም ካብ 18 ዓመት ንታሕቲ ዝኾኑ፣
- ቀፃላይ ህልውና ሕብረተሰብ ዝትክኡ፣ ንመፃኢ ዝመሓላለፉ፣ ንቕድሚት ንመንግስቲ ይኹን ንሃገር ተረከብቲ ዝኾኑ እዩ፣
- ብዕሸሎም ብኣግባቡ እንተተታሒዞም ንመፃኢ ሃገራዊ ኢኮኖሚን ማሕበራዊ ዕብየትን ዝፃወትዎ ተራ ኣዝዩ ልዑል ዝኾነ እዩም፣
- ኣብ ውሽጢ ሕብረተሰብ ዘለዎም ቁፅሪ ልዑል ብምዃኑ ጉዳይ ህፃናት ጉዳይ ምሉእ ሕብረተሰብ እዩ።
- ዕድሚኦም ዕሸል ብምዃኑ ልዑል ሓገዝ ካልኦት ኣካላት ዝደልዮም ክፋል ሕብረተሰብ እዮም።

እዚ ዘመላኽተና እቲ ኣብ ስምምዕ መሰል ህፃናት ዝተወሰነ ጉዳይ ኣብ ዝተፈላለዩ ሃገራውን ኣህጉራውን ሕግታት ወፂኦምን ጠመተ ተዋሂብዎምን ከምዘሎ ዘመላኽት'ዩ። ስለዚ ነቲ ኮንቬንሽን ዝድግፉ ተቐባልነት ዘለዎም ካልኦት ሕግታት ኣለዉ። እዚኦም'ውን

- ብ1999 ዓ.ም.ፈ ዝወፀ ቻርተር ሕብረት ኣፍሪካ፣
- ብ1949 ዓ.ም.ፈ ዝወፀን ብ1977 ዓ.ም.ፈ ዝተወሰኸሉ ኣብ ዓለምለኸ ሕግታት ሰብዓውነት ዝጥምት ጀኔቫ ኮንቬንሽን፣
- በብግዚኡ ዝወፁ ፖለቲካውን ሲቪል መሰላት ሕቡራት መንግስታት ዓለም፣
- ብ1973 ዓ.ም.ፈ ዝወፀ ዓለምለኸ ኮንቬንሽን ሸቃሎ ብዛዕባ መሰል ህፃናት ብዝተፈላለዩ ኣግባባት ንምትእትታው ተፈቲኖም ተግባራዊ እናኾኑ ዝርከቡ ሕግታት እዮም።

ብ1987 ዓ.ም Zፀደቐ ?g mNGSt Ød‰§ê Ä!äK‰SÃዊT ¶ፐB l!K x!T×ùÃ ምስ ኮንቬንሽን ህፃናት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ዓለም ዝዛመድን ዝሓዘ'ዩ። ኣብዚ ሕገ መንግስቲ ዝተገለፁ ZRZR sBኣውN ዲäK‰SÃWN ms§T ዝስዕቡ እዮም፣

- ብHYwT ምንባር፣
- D?NnT xµL፣
- zYSBኣê µBZኾn xt ˆ ?²N ¥Xሰርትን M?§W msL፣
- msL ZtTሓz♯ sÆT፣
- msL ዝt ,ss♯ sÆT፣
- xB T?t /lê ÂY zlጪN BFRÄ! ÂY Ztxs„N sÆT msL፣
- ሓD> BZwፀ gbN መቕፅዒ ?g! QDM x!l♯ NZtfim gbN t ˆ ¬ታY NzYMµN mሰL፣
- B ˆ d gbN ደጊምµ mቕÉ: t NzYMQÉX msL፣
- msL KBRN ዕቡቕ ስምN፣
- msL ¥:ርnT፣

©MoE FDRE Ethiopia Not to be republished

- mሰL M , ÆR ሓ l êN ውLq HYwTን፡
- nÉnT ¦Y¥ñT½ XMnትN xrxXÃN፡
- ¨r¨XÃN ˆúBኣ BnÉ ÂY MˆZN MG§}N msL፡
- MXµB፡ sላ¥ê sLð MGÆR፡ ነፃnT፡ _R›N Mቕ‰B msL፡
- msL MWÄB፡
- ብነፃnT MZWêR፡
- ms§T z@GnT፡
- ms§T ˆÄR፡ WLqN sD‰N፡
- msL dq ኣNSTዮን msL HÉÂT፡
- FT/! ÂY MRµB msL፡
- MM‰}N tm‰Éይ MµNN msL፡
- msL Bÿ‰T½ BÿrsÆTN HZB¬TN፡
- msL NBrT ምጥራይ፡
- q-Æê½ ¥?b‰êN ÆH§êN ms§T፡
- msL s‰? t¾¬T፡
- msL LM›T ምርካብ፡
- msL kÆBÃê D?ንnT XዮMÝÝ

መሰላት ህፃናትን ድሕንነትን (ኣብ ሕገ መንግስቲ ኢትዮጵያ ዓንቀፅ 36)

፩. ዝኾነ ሕፃን ካብዚ ንታሕቲ ዝስዕቡ መሰላት ኣለውዎ፡

 ሀ. ብህይወት ምንባር

 ለ. ክብሪ፡ ስምን ዜግነትን ምርካብ

 ሐ. ንወለዱ ወይድማ ብሕጊ ክዕብይዎ መሰል ዘለዎም ሰባት ክፈልጥን ናታቶም ምሉእ ክንክንን ሕብሓባን ምርካብ፡

 መ. ጉልበቱ ብዘይኣግባብ ካብዝብዝብዝዎ ልምድታት ክሕለው፤ ኣብ ልዕሊ ትምህርቱ፡ ጥዕንኡን ድሕንነቱን ፀገም ዘብፅሑ ስራሕቲ ንክሰርሕ ዘይምግዳድን ወይድማ ከምዚኦም ዝመሳሰሉ ስራሕቲ ኣገዲድካ ካብ ምስራሕ (ክሰርሕ ካብምግባር) ምሕላው፡

 ሰ. ኣብ ኣብያተ ትምህርቲ ወይድማ ኣብ ትካላት መዕበዪ ህፃናት ውሽጢ ብኣካላዊ ኩነታት ወይድማ ብጭካነን ኢ-ሰብኣውን ዝኾነ መንገዲ ካብዝፍፀሙ መቕፃዕትታት ነፃ ክኸውን ምግባር፡

፪. ንህፃናት ዝምልከቱ ስጉምትታት እንትውሰዱ ኣብ ትካላት መንግስታዊ ወይድማ ዘይመንግስታዊ፡ ኣብያተ ፍርዲ፡ ሰበስልጣን ምምሕዳር ወይድማ ብትካላት መውፅኢ ሕጊ ወዘተ ጉዳይ ደሕንነት ህፃናት ኣብ ቅድሚት ዝስራዕን ዓብዪ ጠመተ ዝወሃቦን ጉዳይ'ዩ።

፫. መናእሰይ ወዲኒ፡ ኣብ ቤት ህንፀት ወይድማ ትካላት እግሪ ምትካል ዝርከቡ፡ ብመንግስቲ ወይድማ ትካላት መዕበዪ ወለዲ ዘይብሎም (ዝሞትዎም) ወዘተ ዝርከቡ ህፃናትን መናእሰይን ካብ ዓበይቲ ተፈልዮም ብፍሉይ ኩነታት ክተሓዙ ይግባእ።

፬. ካብ ሓዳር ወፃኢ ዝውለዱ ህፃናት ምስ ብሓዳር ዝተወለዱ ህፃናት ማዕረ መሰል ኣለዎም።

፭. መንግስቲ ንወለዲ ዘይብሎም (ዝሞትዎም) ህፃናትን መናእሰይን ፍሉይ ሓለዋ ይገብረሎም። ብጉዲፈቻ (ምስ መዕበይቲ) ዝዓብይሉ ስርዓት ዘመቻችውን ዘስፋሕፍሑን ከምኡ'ውን ደሕንነቶምን ትምህርቶምን ዘሰጉሙሉ ትካላት ክምስረቱ የበረታትዕ።

© MoE FDR Ethiopia Not to be republished

ስለዚ መሰላት ህፃናት እንትበሃል ካብዚ ንታሕቲ ዘለዉ መሰረታዊ ትሕዝቶ ይሓቁፍ፣

- መለለዪ ስምን ክብርን ምስ ዜግነት (መንነት) ክህልዎም ዝገብር መሰል ምህላዉ፣
- ካብ ስድራ ዘይምፍላይን ምርግጋፅ (ምሕላው) ውልቃዊ መሰል ምርካብን፣
- ካብ ሓደጋን ዓመፅን ብሕጊ ምክልኻልን ካብ መንግስቲ ፍሉይ ሓለዋን ሓገዝን ናይ ምርካብ መሰል፣
- ንኣካል ጉዱኣት ህፃውንቲ ፍሉይ ሓገዝ ምግባር፣
- ጥዕና ምሕላውን ማሕበራዊ ውሕስና ምርካብን መሰል፣
- ትምህርትን መዘናግዕን ምርካብ መሰል፣
- ካብ ኢኮኖሚያዊ ምዝመዛ፣ ያታዊ መጥቃዕትን መዐወኒ እፃት ምክልኻል መሰል፣
- ካብ መጭወይቲ፣ ያታዊ ምዝውዋርን ጭካነ ዝተመልአ ኣተዓባብያ ምክልኻል መሰል፣
- ካብ ኢሰብኣውን ኢሞራላውን ማለት ኣብ ስነ ኣእምሮን ኣካላዊ ፀገም ዝፈጥሩ መቕፃዕቲ ምንጋፍ መሰል፣
- ካብ ማሕበራዊ ርክብን ግልጋሎትን ምግላልን ከይሳተፉ ዝግበር ዓፈና ብስድራ ወይድማ ብዝተፈላለዩ ትካላት ምክልኻል መሰል ዝብሉ ምስ ከባቢና ጭቡጥ ኩነታት ዝዛመዱ ስለዝኾኑ ኣብ ሕድሕድ ከባቢ ዘለዉ መንግስታውን ዘይመንግስታውን ትካላት ጠመተ ዝግበረሎም ጉዳያት'ዮም።

ኣንፈት ኣፈፃፅማ ሓለዋ መሰላት ህፃናት፣ ኣብ ሓለዋ መሰላት ህፃናት ዘሎ ስፍሓት፣ ዕምቆት፣ ባህርይ፣ ምትእስሳር፣ እዋናውነት ወዘተ ጠመተን ኣፍልጦን ብምሃብ ንምስራሕ ምቹው ባይታ ንምፍጣርን ነቲ ፃዕሪ ዋዒ ንኽህልዎ ዝለዓለ ግደ ከምዘለዎ ይእመን። ስለዚ ሓለዋ መሰላት ህፃናት ንምርግጋፅ ዝስዕቡ ኣንፈታት ክፍፀሙ ይግባእ። ንሳቶም'ውን፣

- ኣብ ሓለዋ መሰላት ህፃናት ብዝተማልአ መንገዲ ንምፍፃም መንግስቲ ዝኣተዎ ተበግሶ ብሙሉእነት ውፅኢታዊ ብዝኾነ ኣገባብ ተግባራዊ ንክኸውን ንመንግስታውን ዘይመንግስታውን ይሕብርን ይከታተልን፣
- ኣብ ኣተሓሳስባ፣ እምነታት፣ ልምድታት፣ ተግባራትን ባህርይ ናይቲ ሕብረተሰብ ነቶም ጎዳእቲ ብምቅላዕን ነቶም መሰላት ህፃናት ዘጎልብቱ ብምግዋሕ በብደረጅኡ ምቅላስ፣
- ኣብ ሓለዋ መሰላት ህፃናት ኣመልኪቱ ሰፋሕትን ግልፅን መድረኻትን ፎረማትን ምክያድን ኣብዚ ህፃናት ናፃን ግልፅን ኮይኖም ሓሳቦም ከቕርቡን ክሳተፉን ምግባር፣
- መሰላት ህፃናት ዘጠናኽሩ ሕግታት ንኽወፁን እቶም ዝወፁ ሕግታት ኣብ ባይታ ዘለዎም ኣፈፃፅማ ምክትታልን ኣብዚ መዳይ ዝፍፀሙ ስራሕቲ ምስ ተሓታትነት ተዛሚዶም ይትግበሩ ምህላዎም ምግምጋም፣
- ኣብዚ መዳይ ንስድራ፣ ንሰብ ሙያ ጥዕና፣ ንመማህራን፣ ፖሊስ፣ ኣባላት ቤት ምኽሪ ወዘተ ስልጠና ብምሃብ ዓቕሞምን ክእለቶን ምዕባይ፣
- ህፃናት በብእዋኑ ሓበሬታ ክረኽቡን ኣብዚ መዳይ ብኸመይ ኣገባብ መሰል ህፃናት ክሕሎ ከምዝግባእ ፍልጠት ክረኽቡ ምግባር ሓሳብካ ብናፃ ምግላፅን ምስታፍን ክእለት ምጉልባት፣
- ኣብ ከይዲ ምንቅስቓስ ኣፈፃፅማ መሰላት ህፃናት ዝተጠናኸረ መስርሕ ክትትል ምጥቃምን ዝተገበረ ምንቅስቓስ በብእዋኑ ፀብፃብ ምቕራብ፣
- በብደረጅኡ ምስ ዝርከባ ኣብያተ ምኽሪ ከምኡ'ውን ፓርላማ ተምሃሮ ተዋዲድካ ምስራሕን በብእዋኑ ሓበሬታ ልውውጥ ምክያድን ዝብሉ ኣንፈታት ብምሓዝ ስራሕቲ ይውግን።

ዕዮ ጉጅለ

መንግስቲ ኢትዮጵያ ኣብ ዘዳለዎ ትልሚ ዕብየትን ትራንስፎርሜሽንን (ካብ 2003 - 2007 ዓ.ም) ኣብ ገፅ 132 - 133 ብዛዕባ ስርዓተ ፆታን ጉዳይ ህፃናትን ኣመልኪቱ ተገሊፁ ዘሎ ትልሚ ናብ ቤት መፃሕፍቲ ቤት ትምህርትኹም ብምኻደ ኣንብቡ። ኣብዚ ብዛዕባ ጠመተ ዝግበረሎም ኣንፈታት፣ ዕላማታት፣ ቀንዲ ሽቶታትን ስትራተጂታት (ሜላታት) ኣፈፃፅማን ብዝምልከት ዝተዕሓፈ ተመያየጡሎም። ነዚኦም ድማ ምስዚ ዝተምሃርክምዎን ትመሃርዎ ዘለኹምን እናገናዘብኩም ተመያየጡ። ህፃናት ድጋፍን ክንክንን (ሓለዋን) ዝግበረሎም ባይታ ምፍጣርን ህፃናት ካብ ልምዓትን ዕብየትን ሃገር ተጠቀምቲ ክኾኑ ምግባርን እንትብሃል ከ እንታይ ማለት'ዩ። ነዚኦም መሰረት ብምግባር ተመያየጡ፣ ተኻትዑ'ውን።

4.2.2 ኣብ ህፃናት ዝበፅሑ ሓደጋታትን መምለጢ ሜላታትን

ዕዮ ጉጅለ

ተምሃሮ ብዛዕባ ኣብ ህፃናት ክበፅሑ ዝኽእሉ ሓደጋታት እስኪ ዘርዝሩ? ካብዞም ዝዘርዘርክምዎም ሓደጋታት ውሽጢ ብኸመይ ኣገባብ ንህፃናት ምድሓን ይከኣል? ኣብዚኦም ሕቶታት ተመያየጡ።

ህፃናት ክገጥምዎም ካብዝኽእሉ ሓደጋታት እዞም ዝስዕቡ ይርከብዎም፣

ሀ. ሓደጋ መኪናን እንስሳን፣ እዚ ብኽልተ መልክዑ ዝርአይ ይኸውን። እቲ ሓደ ኣብ ከተማታት ወይድማ ኣብ ፅርግያ /መንገዲ መኪና/ ዘጋጥም ጉድኣት'ዩ። ብሰንኪ እዚ ሓደጋ ብዙሓት ህፃናት ሂወቶም ክስእኑን ኣካል ጉዱኣት ክኾኑን ዝገበረ ክምዝኾነ ኩልና ንፈልጦ'ዩ። ስለዚ ካብ ሓደጋ መኪና ነፃ ክንከውን ኣቐዲምና ዝስዕቡ ጉዳያት ጠመተ ክንህብ ይግባእ።

1. ኣብ ፅርግያ ወይድማ መንገዲ መኪና ኩዕሶ ዘይምፅዋት፣
2. ኣብዚ ካልኣት መዘናግዒ ፀወታታት ቆልዑ ዘይምክያድ፣
3. ኣብ መኻይን ዘይምንጥልጣል፣
4. ናብ ዘይትፈልጥዎ ከባቢ በይንኹም ወይድማ ካብ ስድራ ወፃኢ ዘይምኻድ፣
5. ብስድራ እንትተላኣኩም ወይድማ ናብ ቤት ትምህርቲ እንትትከዱ የማን ፀጋም ብምርኣይ መንገዲ መኪና (ፅርግያ) ምስጋር (ምቑራፅ)፣
6. ሕግታትን ምልክታትን ትራፊክ ምፍላጥ፣ ዝብሉ እቶም ቁልፊ ጉዳያት እዮም።

ዕዮ ጉጅለ

1. *ሓደጋ ትራፊክ ክንደየናይ ዝኸፍዐ ሓደጋ ከምዝኾነ ትፈልጡ ዶ? ተመያየጡ።*
2. *ኣብ ከባቢኹም ዝርከቡ በዓል ሞያ ትራፊክ ብምዝርራብ መበገሲ ሓደጋ መኪና ዝኾኑ ነገራት ብምዕራይን ኣብዚ ዓመት ዘጋጥሙ ሓደጋታት በዝሕን ዝበፅሐ ጉድኣትን ፀብፃብ ኣቕርቡ።*

ለ. ሓደጋ እንስሳት፣ ምስዚ ዝተዛመደ ኣብ ህፃናት ጉድኣት ዘብፅሑ ናይ ገዛን በረኻን እንስሳ ኣለዉ። እዚኦም ከም ዕቡድ ከልቢ፣ ዝብኢ፣ ተመን፣ ዕንቅርቢትን ወዘተ እዮም። ስለዚ ህፃናት ናብ ዘይፈልጥዎም ኣኽላባት ክቐርቡን ክፃወቱን የብሎምን። ብፍላይ ካብ ገዛኦም ወፂኦም ኣብ ጫካ ወይድማ ሰብ ኣብዘይብሉ ኸባቢ እንትፃወቱ ሓደጋ ዘብፅሑ እንስሳት ከጋጥምዎም ስለዝኽእል ኣቐዲሞም ናይቲ ከባቢ ኩነታት ክፈልጡ ይግባእ። ብተወሳኺ ብዝተፈላለዩ እንስሳት ሓደጋ እንትብፅሖም እንታይ ክገብሩ ከምዘለዎም ክርዱእን ብቕልጡፍ ናብ ሕክምና ክኸዱ ከመዘለዎም ክፈልጡ ኣለዎም።

ሐ. ብሰንኪ ሕማቕ መሓዛ ዘጋጥም ሓደጋ፣ ሓልሓሊፉ ህፃናት ብመሓዛ ተደፋፊኦም ዘይደለይዎን ወለዶም ዘይፈቕዱሎምን ተግባራት እንትፍፅሙ ይረኣዩ። ኣብዚ ዝረኣዩ ፀገማት ፈራሕ ከይበሃል ኢልካ ናብ ሓደጋ ምእታው፣ ብስምዒት ተደፋፊእኻ ናብ ጉድኣት ዘብፅሑ ስራሕቲ ወይድማ ፀዋታ እንትኣትዉ ብተደጋጋሚ ይረአ። ስለዝኾነ ህፃናት ኣቐዲሞም ናይቲ መሓዞም ወይድማ ማንዘኦም ፀባይ ክፈልጡን ናብ ዘየድሊ ቦታን ፀዋታን እንትወስዶም ድማ ክቃወሙን ኣለዎም። ህፃናት'ውን ክንድዝከኣል ጉድኣት ካብዘብፅሑ ኣግባብ ምፅዋትን ሓደጋ ከብፅሑ ካብዝኽእሉ እንስሳ ንባዕሎም ክሕልዉን ይግባእ።

ዕዮ ጉጅለ

ምስ ከልቢ ምፅዋትን ዕንጨይቲ ሒዝካ ምስ መሓዙት ምፅዋትን ሓደጋ ከብፅሕ ከምዝኽእል ትፈልጡ ዶ? ምስ መሓዙት ኣብትፃወትሉ እዋን ኣካል ክጎድኡ ዝኽእሉ ኣግባብ ምፅዋት ከ ኣለዉ ዶ? ነዚኦም ማእኸል ገይርኩም ተመያየጡ። ዝሓዝክምዎ ዝርዝር ነጥብታት ንመምህርኩም ግለፁ።

መ. ብኤሌክትሪክ፣ መርዚ፣ ባርዕ ሓዊ፣ ነቶግትን ዝተበከለ ማይ ብምስታይን ዘጋጥሙ ሓደጋታት ጠመተ ምሃብ። ህፃናት ኣብ ዘይፈልጥዎ ናይ ኤሌክትሪክ ገመዳት፣ ሶኬታት፣ ካልኦት ምስዚኦም ዝተራኸቡ ነገራት ብምፍላጥን ብዘይምፍላጥን ክተንኻኽፉ የብሎምን። ከምኡ'ውን ብሓዊ ምፅዋትን ብፊልም ዝረኣኻዮ ምስ ሓዊ ዝተዛመዱ ፀወታታት ምፍፃም ኣየድልን። ብተወሳኺ ህፃናት ሓዊ ከባርዑ ዝኽእሉ ከም ቤንዚን ናፍታ ዝኣምሰሉን ኣብ ቡታ ጋዝ ቀሪብካ ነዚ ሓደጋ ካብ ምቅላዕ ክቑጠቡ ይግባእ። ኣብዚ እዋን ንዝተፈላለየ ረብሓ ተባሂሎም ዝስርሑ ኬሚካላት ስለዝርከቡን እዚኦም ድማ ንሰብ ተባሂሎም እንተይኮነስ ንኢንዱስትሪ፣ ንሕርሻ ንኻልኦት ዘውዕሉ ብምዃኖም ህፃናት እንታይ ከምዝኾኑ እንተይኣገናዘቡ እንተሰተዮም ንሂወቶም ሓደጋ ስለዘስዕብ ጥንቓቐ ክግበር ኣለዎ። ስለዚ ህፃናት ዘይፈልጥዎ ዝተኣሸገ ኬሚካል ክፃወቱሉን ክሰትዩን የብሎምን።

ሕድሕድ ውግእን ኩናትን ዘለወን ሃገራት ካብቲ ኩናት ብዘይንእስ መንገዲ ናይዚ ተረፍ ዝኾኑ ነተጉቲ ዝፈጥርዎ ሓደጋ'ውን ዝለዓለ'ዩ። እዚ ድማ ኣብ ብዙሓት ሃገራት ብፀላእቲ ተቐቢሩ ዝፀንሐን ድሕሪ ብዙሕ እዋን ብውሕጅ ስለዝወፅእ ኣብ ከይዲ ፀዋታ ህፃናት ስለዝረኽብዎ ንሓደጋ ይሳጥሑ'ዮም። በዚ ኣገባብ ካብ ዘጋጠመ ፀገም ዝተበገሰ ዝተወሰደ መረዳእታ ከምዝሕብሮ ብሰንኪ ሓደጋ ነቶግቲ 85% ሚኢታዊ ዝኾኑ ህፃናት ሆስፒታል ቅድሚ ምብፀሖም ሂወቶም ከምዝስእኑ ይሕበር። ነዚ ስለዝኾነ ድማ 143 ሃገራት ኣብ ምውጋድ ነቶግቲ ኣመልኪተን ሓበራዊ ስምምዕ በፂሐን ይርከባ።

ሰ. ብሰንኪ ዝተበከለ ማይ ዘጋጥም ሓደጋ፣ እዚ ፀገም ንኹሉ ዝምልከት ኾይኑ ብዝበለፀ ግና በዚ ዝተበከለ ማይ ሓደጋ ዝበፅሖም ህፃናት እዮም። ንብኽለት ማይ ዝኾኑ ምኽንያታት ኣለዉ። እዚኦም ድማ ኣብቲ ኸባቢ ዘሎ ሕብረተሰብን፣ እንስሳን ካልኦትን ዝወፅእ ርስሓትን ናብቲ ማይ ዘለዎ ዝድፋእ ጉሓፍ ናይቲ ከባቢ ማይ ይብከል'ዩ።

ስእሊ 4.1ብክለት ኣየር፣ ከባብን ማይን (ፈሳሲን)

ስለዚ ህፃናት ነዚ ብዘይምግዳስ ዝረኸብዎ ማይ ስለዝሰትዩን ዕሽሽ ናይ ምባል ኩነታት ኣሎ። እዚ እንትሰትዩ ድማ ከም ኮሌራን ተቕማጥን ወይድማ ሕማም ሽሮኽን ክቃልዑ ይገብሮም። ስለዚ ህፃናት ካብዚ ሓደጋ ነፃ ክኾኑ ኣለዎም። ነዚ ኣመልኪቱ ሰፋሕቲ ኣስተምህሮ ክውሃቦም ይግባእ።

4.2.3 ህፃናት ሓደጋ ካብ ዘብፅሑ ጉዳያት ምክልኻል

ተምሃሮ ህፃናት ናብ ዝተፈላለዩ ሓደጋታት ንኸይኣትዉ ወይድማ ከምዚኦም ዝመሳሰሉ ሓደጋታት ንኸይገጥሞም እንታይ ክግበር ኣለዎ? እዞም ዝስዕቡ ኣገደስቲ'ዮም፤

1. ኣስተምህሮ ምሃብ፤ ንህፃናት ብዝምጥን መንገዲ ብዝተፈላለዩ ኣገባባት ትምህርቲ ክረኽቡ ምግባር። ኣብዚ ዝውሃብ ትምህርቲ ዓቕምን ድልየትን ኣብ ግምት ዘእተወን ብመዘናግዒ ዝተደገፈን ክኸውን ኣለዎ። ስለዚ ንህፃናት ዝመሓላለፉ ቁም ነገራት ዘየሰላችዉ፣ እናስተምሃሩ ዘዘናግዑ፣ ሕፅር ኢሎም ብዘይርሳዕ መንገዲ ክኸውንን ብዝተኸኣለ መጠን ናይ ባህርን ኣተሓሳስባን ለውጢ ከምፅእ ምግባር። ነዚ ዘሳልጡን ሙሉእ ሓላፍነት ዝወስዱን ምንፃርን ነዚ ስራሕ ንምፍፃም ዓቕምን ልምድን ዘለዎም ንክኾኑ ክትትል ምክያድ ይግባእ።
2. ሕብረተሰብ መሰረት ዝገበሩ ፕሮጀክታት ምህላዎም፤ እዚ ተግባር ናይ መንግስቲ ጥራሕ እንተይኮነስ ናይቲ ሕብረተሰብ ግቡእ ከምዝኾነ ዝፍለጥ'ዩ። ስለዚ እቲ ማሕበረሰብ ነዚ ጉዳይ ጠመተ ብምሃብ ዝተፈላለዩ ፃዕርታት ክገብሩ ኣለዎም። ከምቲ ብባህልና ዝትግበር ሓደ ህፃን ናይ ሓደ ስድራ ውፅኢት እንተይኮነስ ናይ ሓደ ሕብረተሰብ ድማር ውፅኢት ስለዝኾነ ነዚ ሓቂ ንምትግባር ዘኽእል ህፃናት ካብ ሓደጋ ንምንጋፍ ዝዓለመ ስራሕ ክፍፀሙ ኣለዎም።
3. መራኸብቲ ሓፋሽ፤ ሚድያ ኣተሓሳስባ ህፃናትን ሕብረተሰብን ኣብ ምልዋጥ ኣዝዩ ዝለዓለ ረብሓ ኣለዎም። በዚ መሰረት መራኸብቲ ሓፋሽን ህፃናት እናተዘናግዑ ትምህርቲ ዘሕልፉ

ፕሮግራማት ኣብ ምድላው ክነጥፉ ይግባእ። ብኻሊእ ገፅ እቲ ሚድያ ተጠናኺሩ ስርሑ ብምፍፃም ካብ ባህሊ ወፃኢ ዝመሓላፉ ፊልም ይኹን ካልኦት ወራራት ብምምካት ንህፃናት ለዋጣይ ዝኾነ ስራሕ ክፍፅም ይግባእ።

4. ዘይመንግስታዊ ትካላት፣ ብመሰልን ካልኦት ምስ ረብሓ ህፃናት ዝተዛመዱ ስራሕቲ ዝፍፅማ ዘይመንግስታዊ ኣካላት ክምዘለዋ ይፍለጥ። እዚኦን ድማ በብግዚኡ ኣብ ዘሳልጥኦም ስራሕቲ ኣብ ከተማን ገጠርን ዘለዉ ህፃናት ካብ ሓደጋ ንምንጋፍ ዝኽእሉ ስራሕቲ ብትልሚ ዝተመስረተ ኣገባብ ክፍፅሙ ኣለዎም። እዘን ትካላት ምስቲ ዘለወን ዓለማዊ ተሞክሮ ምስ ሃገርና ጭቡጥ ኩነታት ብምዝማድን ምስ ካልኦት መንግስታዊ ኣካላት ሕብረተሰብን ተዋዲደን ውፅኢታዊ ስራሕ ክሰርሓ ትፅቢት ይግበር። ስለዚ ንህፃናት ካብ ክገጥሞም ዝኽእሉ ሓደጋታት ምክልኻል ዝምልከቱ ስራሕቲ ግደን ሓላፍነትን ስድራ ጥራሕ እንተይኮነስ ኩሎም መንግስታዊ፣ ዘይመንግስታውን ህዝባውን ትካላት ክምዝኾነ ብምእማንን ጠመተ ኣብምግባር ተዋዲዶም ክሰርሑ ኣለዎም።

5. ብህፃናት ክግበሩ ዝግበኦም ጥንቃቐታት፣ ተምሃሮ ህፃናት ሓደጋ ንኸይገጥሞም እንታይ ክገብሩ ኣለዎም ትብሉ? ኣብ ሓደጋ ዘብፅሑ ጉዳያት ህፃናት ባዕሎም ብቐዳምነት ጠመተ ክህቡ ምግባር ኣገዳሲ'ዩ። ነዚ ንምፍፃም ድማ እዞም ዝስዕቡ ቁም ነገራት ከም መትከል ክንርእዮም ይግባእ።

- ኣብ ህፃናት ሓደጋ ዘብፅሑ ልምድታት፣ ተግባራትን መሳርሕታት ፈልዮም ክፈልጡን ብኸመይ ኣገባብ ክኽላኸሉ ከምዘለዎም ክፈልጡ ዘግብር ምብርባርን ምልዕዓልን፣
- ነዞም ሓደጋታት ህፃናት ኣመልኪቱ ካብ ወለድን መምህራንን ዝውሃብ ምኽሪ ምቕባልን ምትግባርን የድሊ። ኣብዚ ወለዲ ይኹኑ መማህራን ካብ ሕሉፍ ተሞክሮን ልምድን ተበጊሶም ዝህብዎ ምኽሪ ስለዝኾነ ካብዚ ዝመፁ ሓሳባት ተቐቢልካ ሂወትካ ምምራሕ ዝህልዎ ረብሓ ውፅኢታዊ ስለዝኾነ ነዚ ጉዳይ ትኹረት ክህቡ ይግባእ።
- ህፃናት ኣብ ቤት ትምህርቲ ኮነ ኣብ መንደር መሓዛ ክህልዎም ከምዝግባእ ዝፍለጥ'ዩ። ኮይኑ ግና ኣብ ከይዲ ኣመራርፃ መሓዛ ፍሉይ ጠመተ ክውሃቦ ዝግባእን ዓቢዪ ውራይ ከምዝኾነን ይእመን። ስለዚ ህፃናት ዝመርፅዎ መሓዛ ካብ ዕውልና ናፃ ዝኾነ ንሓደጋ ካብ ዘቓልዑ ጉዳያት ናፃ ዝኾነን ክኸውን ኣለዎ። ብኻሊእ ገፅ እቲ መሓዛ ናብ ዘይኸውን ቦታ ወይ ናብ ሓደጋ ዘብፅሑ ተግባራት ክወስዶ እንተሎ ምንፃግን ዘይምቕባልን።
- ህፃናት ዘለዉዎ ዕድመ ብትምህርቲ ዝነፍዑሉ እዋን ስለዝኾነ ነዚ ጉዳይ ሰጢሞም ክፅንዑ ኣለዎም። እዚ ንምትግባር ድማ ጊዜኦም ብኣግባቡ ክጥቀሙ ስለዘለዎምን መብዛሕትኡ ድማ ኣብ መፅናዕቲ ትምህርቶም ክነፍዑ ንምግባር ኩሉ ስራሕቶም ብትልሚ መሰረት ክፍፅሙ ይግባእ። ዝብሉ መሰረታውን ኣገደስትን ነጥብታት ኣብ ግምት ብምእታው ዓርሶም ካብ ሓደጋታት ክኽላኸሉ ኣለዎም። ተምሃሮ ክትገብርዎም ዝግብእኹም ጥንቃቐታት ተረዲእኹም ዶ?

ዕዮ ጉጅለ

1. ሰብኣዊ መሰል እንታይ ማለት እዩ? ከመይ ይግለፅ? ኣብርህዎ።
2. ሕገ መንግስቲ ኢ.ፌ.ዲ.ሪ ዓንቀፅ 14 - 28 ብዛዕባ ሰብኣዊ መሰላት ዝገልፆም ኣንቢብካ ኣረድኡ።
3. ሰብኣዊ መሰላት ወዲሰብ ብተፈጥሮኡ ሰብ ብምዃኑ ዝተውሃብዎ እዮም። እሞ ንምንታይ ድኣ ብሕግን ሕገ መንግስትን ምርግጋፅ ኣድለየ ዝብል ኣረድኡ።
4. ኣርባዕቲኦም መደባት ሰብኣዊ መሰላት ዘርዚርካ ግለፁ።

5. ብውድብ ሕቡራት መንግስታት ዓለም ዝተዳለወ ኮንቬንሽን ንመሰላት ህፃናት ከመይ ይገልፆም? ዘርዚርካ ኣረድእ። ነዚ ኮንቬንሽን መሰላት ህፃናት ካብ ቤት ትምህርትኹም ውሰዱ።
6. ትሕዝቶ መሰላት ህፃናት ብዝርዝር ግለፁ።
7. ሕገ መንግስቲ ኢ.ፌ.ዲ.ሪ ዓንቀፅ 36 ብዛዕባ መሰላት ህፃናት ከመይ ከምዝገለፆ ኣረድኡ።
8. ንኣፈፃፅማ ሓለዋ ህፃናት ብዝምልከት ኣገደስቲ ዝበሃሉ ጥቐሱ።
9. ንህፃናት ሓደጋ ከብፅሑ ዝኽእሉ ኩነታትን መምለጢ ሜላታትን ኣረድኡ።
10. ህፃናት ሓደጋ ካብዘብፅሑሎም ኣጋጣምታት (ተጓንፎታት) ንምክልኻል እንታይ ክግበር ኣለዎ? ህፃናት ክገብርዎም ዝግብኦም ጥንቃቐታት ብዝርዝር ግለፁ።

4.3 ጉዳይ ሓጋርነት ዘጎልብቱ ከባብያዊ ውዳበታት

ተምሃሮ ኣጋርነት ዘጎልብቱ ከባብያዊ ውድባት ኣለዉ ዶ? እንመን እዮም? ነዚ ዝምልከት መብርሂ ካብ ወለድኹም ወይድማ ካልኦት ዓበይቲ ሰባት ሓቲትኩም ዝረኸብኩምዎ መልሲ ብዝርዝር ክትፅሕፍዎ ይግባእ። ብዛዕባ በይነ-መንግስታት ሃገራት ምብራቕ ኣፍሪካ እንታይ ትፈልጥዎ ነገር ኣሎ? ካብ ጋዜጣ ወይድማ ካብ ማእኸናት ዜና ዝረኸብኩምዎ መረዳእታ እንተልዩ ግለፁ።

4.3.4 ኣጋርነት በይነ መንግስታት ምብራቕ ኣፍሪካ ኣብ ልምዓት (ኢ.ጋድ)

ኣጋርነት በይነ-መንግስታት ምብራቕ ኣፍሪካ ኣብ ልምዓት (ኢ.ጋድ) እንታይ'ዩ? እዚ b@T }?f t ¨B Jb#t Zገበረ ኣጋርነት በይነ-መንግስታት ምብራቕ ኣፍሪካ (x!UD) B1986 ዓ.ም.f ZtEየ¹ WDB ሃገራት MB‰O ኣF¶µ'†ŸŸ Xz! WDB QDM KBL DRq ¨B MKLáLN LM›T MQLÈFN ZBL tmS¶t ZiN/ ኾYn# D?¶ 1986 ዓ.ም.f µBt /!Zã Znbr :§¥ BMSl ? dg!ሙ KWdB ክx!l#'†ŸŸ Xz! D¥ ¨B NGDN ÆNk!N BSF/T Ztኣtw s‰? ኾYn# ኣl0ŸŸ

ካርታ 4.1 ኣባል ሃገራት ኢ.ጋድ

ኣጋርነት በይነ-መንግስታት ምብራቕ ኣፍሪካ (ኢ.ጋድ) ኣብ ከባብያዊ ልምዓትን ሕብረትን ማእኸል ገይሩ ዝተጣየሸ ውዳብ እንትኾውን እዘን ሃገራት ኣብ ከባቢኣን ንልምዓት ክተሓባበራን ኣብ ዞባዊ ቀጠና ምብራቕ ኣፍሪካ ሰላምን ምርግጋእን ንክዓስል ዕላምኡ ዝገበረ'ዩ። ይኹን ደኣ'ምበር ብምኽንያት ኣብ ሃገረ ሶማልያ ዘሎ ኩናት ሕድሕድን ፖለቲካዊ ቅልውላውን ዝተበገሰ ኣብ ሰላምን ሕድኣትን ዞባዊ ቀጠና ክልል ምብራቕ ኣፍሪካ ኣዐርዩ እናተሓመሰ ይርከብ። ተምሃሮ ኣጋርነት በይነ-መንግስታት ሃገራት ምብራቕ ኣፍሪካን (x!UD) ተግባራቱን ተረዲእኹም ዶ?

Jb#t½ x!T፦ùÃ½ k{NÃ½ î¥LÃ½ s#ÄNN †UNÄN ኣባላት ኢ.ጋድ እንትኾና x{RT‰ ግና ብ1993 ዓ.ም.f ኣÆL ኾይና B2007 ዓ.ም.f ካB ኣÆLnT ZtsÂbtT ¦gR እÃÝ

ኣጋርነት bYn-mንGS¬T MB‰O ኣF¶µ ኣብ ልምዓት (x!UD) S‰?t NMFÉM ZS:B ኣwÄDÆ ኣlã፤

- ኣኼባ መራሕቲ ሃገራት፤ Zl›l Wún ZW¦bl#N ¨B ›mT ˆd g!z{ ZµyD'†ÝÝ
- ቤት ፅሕፈት፤ bèM m‰?t ¦g‰T bBኣRÆ:t ›mt ZMሬ} êÂ iሓð zlã óYn# Xz! TµL NxÆል ¦g‰T S-#M RክB NኸHl# Ztf§l† ሞÃê Mኸ RN GLUlÖTን YHB½ RXይቶ¬T XÂÄlw yOrBÝÝ
- ካውንስል ሚኒስትራት፤ ¸n!ST‰T ወÉx! g#ÄY xÆL ¦g‰T zlWã ±l!s!N ßéG‰MN ¨B MD§W½ ÂY S‰? TL¸ ¨B MWÉX፤ bjT b{T }?fT ¨B ም}Äቕ Zl›l S‰ሕt YFiMÝÝ
- ብኣምባሳደራት ዝተወደበ ኮሚቴ፤ ¨B kYD S‰?t bYn-mንGS¬T MB‰O ኣF¶µ (x!UD) GLUlÖT M,¶ ZHBN Ni#R ÂY ሓbÊ¬ SR›T BMጥÃ> nt b{T }?fT xm‰Rሓ M¦BN MDUFN ዝBl# mdÆT ኣlWãÝÝ

ኣብዚ እዋን ኣጋርነት bYn-mንGS¬T MB‰O ኣF¶µ (x!UD) ጠመተ ብምሃብ ይሰርሐ ዘሎ ኣብ ጉዳይ ሶማልያ'ዩ። እዛ ሃገር ንኣስታት 19 ዓመታት መንግስቲ ኣልቦ ኾይና ስለዝፀንሐትን ብሰንኪ ብዓሌትን ጎሳን ተመቓቒላ ኣብ ሕድ ሕድ ኲናትን ምንቛርን ስለዘላ ነዚ ንምፍታሕ ሰፊሕ ፃዕሪ ኣብ ምግባር ይርከባ። ናይዚ ፀገም ብቐጥታን ብተዘዋዋርን ኣብቲ ሰላምን ፀጥታን ናይተን ሃገራት ኣሉታዊ ፅልዋ ስለዘለዎ ኣብዚ ክሰርሓን ሶማልያ ናብ ንቡር መንግስታዊ ስራሕቲ ከእትዋ ዝኽእል ሰላምን ፀጥታን ኣብ ምርካብ ክነጥፋ ስለዝግባእ እዚ ንምትግባር bYn-mንGS¬T MB‰O ኣF¶µ ኣብ ልምዓት (x!UD) ሰፋሕቲ ስራሕቲ እናወገነ'ዩ።

ብተመሳሳሊ ካልኦት ኣብ ዓለም ዝርከቡ ራዕዲ ፈጠርቲ መበቆልን መኣከቢት ኮይና ስለዘላን ነዚ ጉዳይ መፈፀሚ ዝኸውን ድማ ካብ ኤርትራ ደገፍ እናረኸቡ ህውከትን ዕግርግርን ኣብተን ኣባል ሃገራት ክፍፅሙ ስለዝኽእሉ ነዚ ንምክልኻልን ንምውጋድ ዝለዓለ ሓላፍነት ናይ bYn-mንGS¬T MB‰O ኣF¶µ ኣብ ልምዓት (x!UD) ከምዝኾነ ብምእማን ብሓባር ይስረሐሉ ኣሎ። ተምሃሮ ኣባላት እዚ ዞባዊ ውድብ እንታይ ተራ ኣለወን ኢልኩም ትኣምኑ? ዕላማን ፀገማትን ኣገናዝብዎ።

4.3.2 መድረኽ ሃገራት ተፋሰስ ናይል (Nile Basin Intiatives)

ስእሊ 4.2 ኣርማ መድረኽ ሃገራት ተፋሰስ ናይል

ተምሃሮ ብዛዕባ መድረክ ሃገራት ተፋሰስ ሩባ ናይል እንታይ ትፈልጡ? ኣብዚ መድረክ ሃገራት ተፋሰስ ሩባ ኣባይ (ናይል) ዝምልከተን ተሳተፍቲ ሃገራት እንመን'የን?

ኣባል ሃገራት መድረኽ ተፋሰስ ሩባ ናይል ዝኾኑ ዓሰርተ ሃገራት ዝስዕቡ'ዮም፤ ግብጺ፣ ሱዳን፣ ኤርትራ፣ ኢትዮጵያ፣ ኡጋንዳ፣ ሩዋንዳ፣ ብሩንዲ፣ ታንዛኒያን፣ ኬንያን ኮንጎ ዲሞክራቲክ ሪፐብሊክን እዮም።

ስእሊ 4.3 ሰንደቕ ዕላማ ኣባል ሃገራት መድረኽ ተፋሰስ ናይል

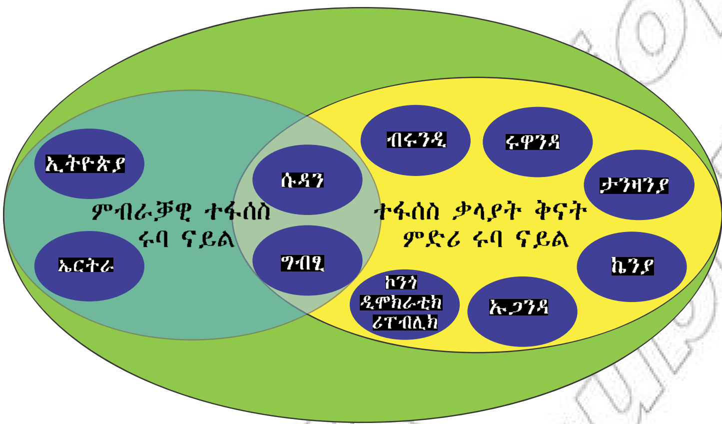

ስእሊ 4.4 ኣባል ሃገራት መድረኽ ተፋሰስ ሩባ ናይል

ንጥፈት

- ነዞም ኣብላዕሊ ዘለዉ ሰንደቕ ዕላማታት ምስ ኣባል ሃገራት መድረኽ ተፋሰስ ሩባ ናይል ኣዛምዱ?
- ካብ ኣባል ሃገራት መድረኽ ተፋሰስ ሩባ ናይል ውሽጢ ኣብ ሃገራት ምብራቕ ኣፍሪካ ዘይምደቡ እንመን እዮም?
- ካብ ሃገራት ምብራቕ ኣፍሪካ ውሽጢ ኣባል ሃገራት መድረኽ ተፋሰስ ሩባ ናይል ዘይኮኑ እንመን እዮም?

ኢ.TዮùA ¦gRA Bz‡ሓT ›bYTN ኣAኢይ>tYN „Æ¬T zlWê ¦gR XÃ። µBz!åM mB²?TåM XèM ›bYt ሩባታት Zl›l እጃም ዘለዎም XNTón‡ XèM ኣÂX>tY „Æ¬T D¥ ABz!ăM Zfs‡ wYድማ Z?ws‡N Xዮ•MÝ µBz!åM Xt BNWሓt µB ›lM qዳ¥Y Zón „Æ ኣÆY ዝወነነት ሃገር እያ። ኾYn‡ ግና ኣብዛ ሃገርን ኣህጉርን ተዛሚዱ እንትረኣይ k‡n¬T ኣባይ Zt ˆ§§,N µB x!÷ñ ¸Äê rB?x‡ን ±lt µê mÄ†ን Z›by Y,WN ኣሎÝ nz! Zgbé D¥ kM ¦gR zlL „Æ ¨B äN¯ §:§êYን ¬?¬êYን tlsS zl0 ሓርፋፍ RKB ወይድማ ዝምድና እዩÝ

„Æ ÄYL µB KLt ላ:lãT tÍsS ¦qራት tbg!s‡ ¨B µRtM Z‰,Bን ናይል እናተብሃለ ዝፅዋዕን እTÝ እቲ ሓደ ካብ ኡጋንዳ እንትኾን እቲ ካልኣይን 86 ¸x!¬ê ትሕዝቶ ዘለዎን ድማ µB x!Tዮ•ùA ZfSS ¥Y ከMZón Yፍl Ý ከምዚ እናሃለወ ግና Bzbli Aይz! ¥Y t-qMt ኣብ ¬?ተãT mÍsS ZRkÆ s‡ÄNN GB}N XvNÝÝ ነz! BSFሓT M ”M ?Uê NMGÆR ¨B ባዕዳዊ መግዛእቲ XNGl!Z XA¦lwት ብሓልዮት ባዕዳዊ ገዛእቲ fl¥ ብ1929 ዓ.ም.ፈ µLኣY ብ1959 ዓ.ም.ፈ FTሓê zY÷n DLDL ኣ-ª O¥ ተወሲኑ። GBE! L:l! 80 ሚኢታዊ½ s‡AN Dማ Ztrf Nኽ T_qM XNTWsN XtN nz! „Æ mበöL ZóÂ x!Tዮ•ùA½ ኡUNÄ½ k‡NÄ½ „êNÄ½ b‡„NÄ!½ ¬N²NÄN Ä!äK‰tK ¶±Bl!K ÷N¯ን MNM t-qMt ZóÄሉ ኣqÆB kMzyl ዘnir SMM: nY„Ý

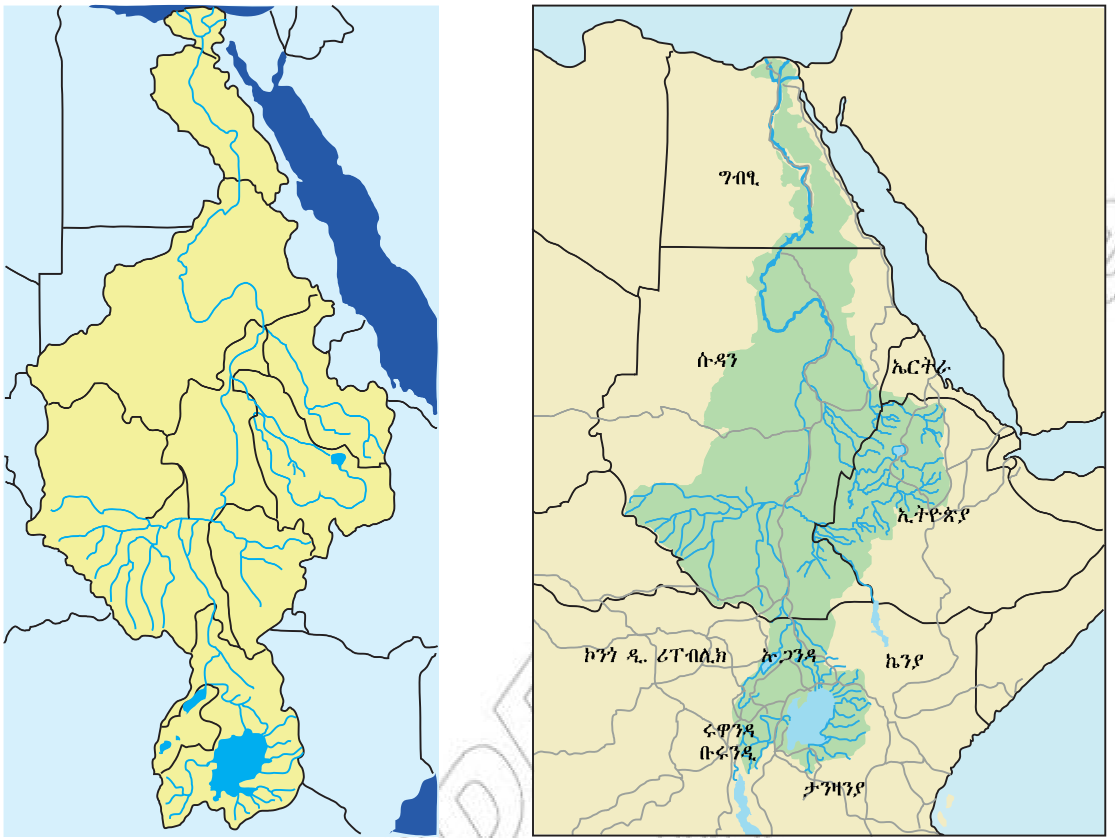

ካርታ 4.2 ተፋሰስ ሩባ ናይል

ኣብ ሩባ ኣባይ (ናይል) ዘሎ ዘይፍትሓዊ ኣጠቓቕማ ኣብ ሃገርና ቅድሚ ብኢህወደግ ዝነበሩ መራሕቲ ዝነበሮም ተቓውሞ ብቓል ጥራሕ እናተገለፀ ንዓመታት ፀኒሑ'ዩ። ኢትዮጵያ ንሩባ ናይል መበቆል ብምኳና ክንዲ ክብሪ ዝውሃባ ንኩናት ስግኣት ኾይኑ ክፀንሕ ገይርዎ'ዩ። ኣብዚ ሕዚ እዋን ዘሎ መንግስቲ ነዚ ዘይፍትሓዊ ኣካይዳ ተሸኪሙ ክኸይድ ስለዘይደለየን ካብ ድኽነት ቐልጢፉ ንምንጋፍ ዘኽእል ስትራቴጂ ብምሕንፃፁን ንሩባ ኣባይን ተፋሰሱን ኣካል'ዚ ስትራቴጂ ገይሩዎ። ስለዚ ነዚ ዘይፍትሓዊ ሕግታት ተሪሩ እናተቓወመ ይርከብ።

nz! zYFT ˆ ê x - ª O¥ ¥Y ?Uê mLK: N , T ? Z XtN mbቆL ዝóÂ §:§ãT m Í sS ¦g‰T nt B1959 **ዓ.ም.ፈ** Zwi SMM:**ነት** NMLê_ Z›l m **ሓ**Ç> **ውድ**B tÈY¹# Y**ር**kBÝÝ **ኣ**Bz! **ውድ**B D¥ GB}N s#ÄNN t ˆ êsN N**ኣ**S¬T ›sRt ›mT t , ¬ ¬ l! MYY_ MStgbrl# **ኣብ** 2010 **ዓ.ም.ፈ** ÂB SMM:**ነት** tbÉ! / #‘†ÝÝ Xz! SMM: D¥ k#lN ¦g‰T ¥:r t - qMt NKóÂ ZgBR‘†ÝÝ **ኣ**Bz! GÂ GB}N s#ÄNN zYt**ቐ**b**ለ**å XNTóÂ **ኢትዮጵያ** nz! **ገ**#ÄY BMQê**ማ** „Æ **ኣ**ÆY t - ” **ም**nT zYgB‰ ?g! **ብምልኡ** kMzYTObl̈ BGLÉ! BMO‰B ²g!D zYN›**ቕ** s Í ? t ÂY kÆb! M?êYN mSñ s‰?TN XÂt - **ቐ**mT TRkBÝÝ **ቅዋም ኢትዮጵያ “ኩለን ሃገራት ተፋሰስ ሩባ ኣባይ ብማዕረ ክጥቀማ ኣለወን” ዝብል እዩ። ስለዚ ብ1929ን 1959ን ዓ.ም.ፈ ዝተፈረመ ስምምዕነት ኣጠቓቕማ ሩባ ኣባይ ንሱዳንን ግብፅን ጥራሕ ተጠቃምነት ዘረጋገፀ ስለዝነበረ ሃገርና ኢትዮጵያን ካልኦት ሃገራትን ብሓባር እናተቓወመኦ መፂኣን'የን። ሕዚ ግና ብ2010 እዚ ስምምዕነት ኩለን ሃገራት እንትቅበለኦ ግብፂ ግና ኣይተቐበለቶን።**

B ˆ f š m D r , ¦g‰T t Í sS ÂYL ኣBz! XêN Âብ : LÆT NMBÉ? Z t ቐ‰ r b♯l♯ XêN Zbፅ / XNT óN ¨B GB}N s♯ÄNN z l ̈ Z t ²ብ; ኣ r ኣXÃ Nኽm ሓy> µB t N µLåT ¦g‰T ማለት QDM ካብ Znbr FLY BZb l k♯n ¬ T DF ኢ.T XÂ t gbr l N YRkBÝÝ BF§Y ¨B ¦gRÂ Bዝ dUgM Dር q M , NÃT zU_M ሓ dU NM , LáL D , nT ንMWUD S‰ ? t mSñ BSF ˆ T M_ ” M xgÄs! S l Zón ¨B „Æ xÆY z l ̈ zYFT ˆ ê Wún Km ሓ y¹ mNGS t ኢትዮጵያ t ¶ „ XÂ t ª l s YRkBÝÝ

ስለዚ እዚ ውዳበ ኣብ ሞንጎ ተፋሰስ ክልቲኡ ሩባታት ዝርከቡ ሃገራት ዝካየድ እቲ ቀንዲ ሽቶ ተገይሩ ዝውሰድ “ኣብ ሩባ ናይል ዘለዋ ሃገራት ፍትሓውን ማዕረን ብዝኾነ መንገድን ብምጥቃም ዘላቒ ማሕበረ ኢኮኖሚያዊ ልምዓት ምርግጋፅ” ዝብል ሽቶ ብምሓዝ ዝተወደበ'ዩ። ኣብ 2010 ዓ.ም.ፈ. “ንብሩህ መፃኢ ብሓባር ምስራሕ (Working together for a better future) ዝብል መረዳድኢ ቴማ ብምሓዝ ናብ ስራሕ ንምውፋር ከምዝተኽኣለ ይሕበር።

እዚ ከምዘሎ ኾይኑ ናይል ቤዚን ኢንሸቲቭ ኣብ ለካቲት 1999 ዓ.ም.ፈ. ብዕሊ ምስተጣየሸ ነዚ ንምምራሕ ዝኽእል ትካላዊ ኣወዳድባ ክፍጠርን ነዚ ንምምራሕ ኣብ ንፁር ፖሊሲ ኣንፈትን መምርሕን ተመስሪቱ ስርሑ ክውግን ከምዘለዎ ተነፂሩ። ዝተነፀሩ ዕላማታት ድማ እዞም ዝስዕቡ'ዮም፤

- ኣብ ሩባ ናይል ዘሎ ሃፍቲ ማይ ማዕረን ዘላቕን ብዝኾነ ኣገባብ ንምጥቃም ዝኽእል ኣሰራርሓ ምፍጣር፣
- ሃፍቲ፣ ሰላምን ፀጥታን ንኹሎም ህዝብታት ምርግጋፅ፣
- ውፅኢታዊ ምምሕዳር ማይን እኹል ኣጠቓቕማ ፀጋታት ንኽህሉ ምግባር፣
- ኣብ ሞንጎ ተፋሰስ ሃገራት ኣብ ሓበራዊ ምርድዳእ ዝተመስረተ ሓበራዊ ድሌትን ተግባርን ንኽህሉ ምፅዓር፣
- ድኽነት ኣብ ምውጋድን ዝተዋደደ ኢኮኖሚ ማእኸል ብምግባር ስራሕቲ ልምዓት ምውጋን፣
- እዚ መደብ ካብ ትልሚ ናብ ተግባር ዝሰጋገረሉ ኩነታት ምፍጣር ዝብሉ'ዮም።

ነዞም ዝስዕቡ ዓበይትን ሰፋሕትን ንምፍፃም ዝኽእል ስትራቴጂክ ትልሚ ዝተዳለወ እንትኾን እዚ ድማ ከም ቴማ ገይሩ ዝወሰዶ “ሩባ ናይል ፍትሓውን ንኹሎም ኣባል ሃገራት ረብሓን

ብማዕረ ምጥቃምን” ዝብል ነይሩ። እሞ ተምሃሮ ኣባላት m D r ኽ ¦g‰T t Í sS ÂYL (Nile Basin Intiatives) እንታይ ተራ ኣለዎም ኢልኩም ትሓስቡ?

ስለዚ ዕላማታት ኣጋርነት bYn-m ንGS ¬ T MB‰O ኣF¶µ (ኢ.ጋድ) ኣብ ልምዓትን m D r ኽ ¦g‰T t Í sS ሩባ ÂYL ን (Nile Basin Intiatives) ኣብ ሞንጎ መንግስታት ዝተገብሩ ስምምዕነት ልምዓት ከምዝኾኑ ተረዲእኹምዶ? ዕላማታትን ኣባላት ሃገራትን እዞም ኣጋርነት bYn-m ንGS ¬ T MB‰O ኣF¶µ (ኢ.ጋድ) ኣብ ልምዓትን m D r ኽ ¦g‰T t Í sS ሩባ ÂYL ን (Nile Basin Intiatives) ግለፁ።

© MoE FDR Ethiopia not to be republished

መጠቓለሊ

ኤች.ኣይ.ቪ. ኣብ ደም ዝርከብ ቫይረስ እንትኸውን ካብ ሓደ ሰብ ናብ ካሊእ ሰብ ተላባዳይን ተመሓላላፊይን'ዩ። ኤች.ኣይ.ቪ./ኤድስ ብደም ጥራሕ ዝመሓላለፍ ዘይኮነስ ብፆታዊ ርክብ'ውን ካብቶም ቫይረስ ተሸከምቲ ዝኾኑ ሰባት ናብቶም ጥዑያት ሰባት ዝመሓላለፍ እዩ። ኤች.ኣይ.ቪ./ኤድስ ካብ ሓደ ናብ ካሊእ ዝመሓላለፈሉ ዝተፈላለዩ ሜላታት ኣለዉ። ይኹን ደኣ'ምበር ብምንኽኻእን ብምትንፋስን ወዘተ ዝመሓላለፍ ኣይኮነን። ስለዚ ኤች.ኣይ.ቪ./ኤድስ ማሕበራውን ጥዕናውን ፀገም'ዩ።

ኣብ ዝተፈላለዩ ብሄር ብሄረሰባትን ህዝብታትን ሃገርና ዝተፈላለዩ ጠቐምትን ጎዳእትን ባህልታትን ልምድታትን ኣለዉ። ንኣብነት ንህፃናት ፀባ ጡብ ኣዶ ምጥዋብን ምትሕልላይን ካብቶም ዝጥቀሱ ሰናይ ማሕበራዊ ሃፍታትና ውሽጢ ይምደቡ። ኣብ ባህልና ጠቐምቲ ልማዳዊ ባህልታት ከምዘለዉ ኹሉ ብጣዕሚ ጎዳእቲ ልማዳዊ ባህልታት'ውን ኣለዉ'ዮም። እዞም ጎዳእቲ ልማዳዊ ባህልታት ዝበሃሉ ብፍላይ ኣብ ኣዴታት፣ ደቂ ኣንስትዮን ህፃናትን ምስ ጥዕና፣ ስነ ልቦናን ማሕበራዊ ኩነታትን ዝተዛመዱ ፀገማት ይፈጥሩ ዘለዉ'ዮም። ካብዚኦም ውሽጢ ምኽንሻብ ብልዕቲ ህፃናት ደቂ ኣንስትዮ፣ ምኽላዕ ዓንቀር፣ ምፍልፋል ስኒ ባርካይ፣ ምጥባሕን ምውቃጥን ዝመሳሰሉ ይርከብዎም። እዚኦም ድማ ንምትሕልላፍን ሓደጋን ሕማም ኤች.ኣይ.ቪ./ኤድስ ዘቃልዑ'ዮም። እዚኦም ጎዳእቲ ባህልታት ጥራሕ ዘይኮኑስ ጎደእቲ'ውን እዮም። ኣብ ኣዴታት ዝፍፀሙ ካልኦት ጎዳእቲ ባህልታትን ልምድታትን'ውን ኣለዉ። ንኣብነት ትሕቲ ዕድመ መርዓ፣ ምስ ዘይማንዛ ሓዳር ምግባር፣ መዳሕንቲ ምእንታን ክወርድ ከብዲ ኣዶ ብጠስሚ ምድራዝ፣ ዘይተመጣጠነ ምግቢ ወዘተ ጎዳእቲ ልምድታትን ባህልታትን'ዮም።

ካብዞም ጎዳእቲ ልማዳዊ ባህልታው ውሽጢ እቲ ሓደ ብጣዕሚ ጎዳእን መስካሕካሓይን 'ምኽንሻብ' እዩ። ብፍላይ ምስ ደቂ ኣንስትዮ ተዛሚዱ ንምንታይ 'ምኽንሻብ' ብሕብረተሰብና ይምረፅ ከምዝነበረ ብዝምልከት ኣብዚ መፅሓፍ ዝተመልከቱ ሓሙሽተ ምኽንያታት ኣለዉ። ይኹን ደኣ'ምበር ኣዝዮም ብዙሓት ጎዳእቲ ሳዕቤናት ኣለዉዎ። ካብዚኦም ውሽጢ ብዙሕ ደም ምፍሳሱ፣ ፅርየት ብዝጎደሎም መሳርሕታት ምጥቃም፣ ቃንዛን ስቓይን፣ ከምኡ'ውን ቀንዲ መንገዲ ምትሕልላፍ ኤች.ኣይ.ቪ./ኤድስ ዝመሳሰሉ ይርከብዎም። ምኽላዕ ዓንቀርን ምፍልፋል ድርፃንን (ስኒ ባርካይ) ካብቶም ጎዳእቲ ዝበሃሉ ልማዳዊ ባህልታት ውሽጢ ዝምደቡ'ዮም። ትሕቲ ዕድመ መርዓ'ውን እቲ ካሊእ ጎዳኢ ልማዳዊ ባህሊ እንትኸውን ምስ ማሕበራዊ መነባብሮ ዝተዛመዱ ፀገማት፣ ምስ ጥዕና ዝተዛመዱ ፀገማት፣ ኢኮኖሚያዊ ፀገማትን ሕጋዊ ክፍተታትን ዝመሳሰሉ ሳዕቤናት ኣለዉዎ።

ጎዳእቲ ባህልታትን ልማዳትን ካሊእ ሳዕቤን'ውን የብፅሑ'ዮም። ንህፃናት ናብ ጎደና ሓዳርነትን ጎዳና ተመሓዳዳርነትን የቃልዖም'ዩ። ስለዚ ሕብረተሰብ ብምትሕብባር ኣድልዎ፣ ምግላልን ምፅያፍን ብምውጋድ ከምኡ'ውን ክንክንን ደገፍን ብምሃብ ኣብ ምክልኻል ኤች.ኣይ.ቪ./ኤድስ ተራ ዜግነታዊ ሓላፍነት ክፃወቱ ይግባእ። ኣድልዎ፣ ምግላልን ምፅያፍን ሕሙማት ኤች.ኣይ.ቪ./ኤድስ ብብዙሕ መንገዲ ዝግለፅን ዝንፀባረቕን ኾይኑ ስነ ኣእምሮኣዊ ፀቕጢ ይፈጥር'ዩ። ምግላልን ምፅያፍን ሕሙማት ኤች.ኣይ.ቪ./ኤድስ ብደረጃ ስድራ፣ ኣብ ስራሕን ኣብ ማሕበረሰብን ብተፈላለየ መልክዑ ክንፀባረቕ ይኽእል'ዩ። ስለዝኾነ ድማ ምግላልን ምፅያፍን ሕሙማት ኤች.ኣይ.ቪ./ኤድስ ኣድልዎ'ውን ብምዃኑ ኣሉታዊ ፅልዋ ኣለዎ። ስለዚ ግደ ማሕበረሰብ ኣብ ምክልኻልን ምቁፅፃርን ኤች.ኣይ.ቪ./ኤድስ ዝለዓለ'ዩ።

ምምጥጣን ኢኮኖሚያዊ ምዕባለን ዕብየት በዝሒ ህዝብን ሃገር ኣገዳሲ'ዩ። ዕብየት በዝሒ ህዝቢ ኣብ ሃገራት ማሕበራውን ኢኮኖሚያውን ፀገማት ይፈጥር'ዩ። ብፍላይ ድማ ንሃገርና ማእኸል ገይርና እንትንርእይ በዝሒ ህዝቢ ኣብ ተሓራሲ መሬት ምንኣስ ንዘጋጥም ፀገም መንቀሊ'ዩ። ዓቐን ዘይብሉ በዝሒ ህዝቢ ዓለም ምውሳኽ ዓብዪ እጃም ዘለወን ኣብ ምዕባይ ዝርከባ ሃገራት

እንትኾና ብፍላይ ሃገራት እስያን ኣፍሪካን ዝለዓለ ተራ ኣለወን። ቅልጡፍ ዕብየት በዝሒ ህዝቢ ዘለወን ሃገራት ኣብ ማሕበረ ኢኮኖሚያውን ከባብያውን ኩነታት ዓብዪ ዕልዋ ኣለዎ። ምስዚ ተኣሳሲሩ ከባብያዊ ብርሰት፣ ብርሰት ደን፣ ብሰንኪ ዕብየት በዝሒ ህዝቢ ዘጋጥሞ ካብ ዓቐን ንላዕሊ ጋህፂ፣ ብርሰት እንስሳት ዘገዳም፣ ፍግረ መሬትን ምዝባዕ ውሕስና ምግብን ብምኽንያት ቅልጡፍ ዕብየት በዝሒ ህዝቢ ዘጋጥሙ ፀገማት'ዮም።

ሰናይ ምምሕዳር ኩለመዳያዊ ንጥፈትን ተበግሶን መንግስታዊ ኣካላት ዝጠልብን ብዘላቒ መልክዑ ድማ ንዝፍፀሙን ዝትግበሩን ስራሕቲ ዲሞክራሲ ዘንጸባርቕን ልምዓት ዘቀላጥፍን እዩ። ኣብዚ መፅሓፍ'ዚ ሰናይ ምምሕዳር ኣብ ኣርባዕተ መሰረታዊ ቁም ነገራት ዝተመስረተ ከምዝኾነ ተሓቢሩ'ዩ። ሰናይ ምምሕዳር ኣንፃር ግዕዝይና ብትረት ምንቅስቓስ፣ ንውሳነ ኣወሃህባ ምእንታን ክሕግዝ ድምፂ ካልኦት ምስማዕ፣ ንሕቶ ሕብረተሰብ ቅልጡፍ ምላሽ ምሃብን ማዕረ መሰል ንኹሉ (ሰብኣዊ መሰላት ምኽባር) ዝበሉ ይርከብዎም። ምርግጋፅ ሰናይ ምምሕዳር ካብዘለዉዎ ረብሓ እቲ ሓደ መሰላት ህፃናት ንኸክበሩ ምሕጋዝ እዩ። ልዕልነት ሕጊ ክኽበርን መሰላት ህፃናት ንኽይገሃሱን ዓብዪ መሳርሒ'ዩ።

ዕድሚኦም ትሕቲ 18 ዓመት ዝኾኑ ብምልኦም ህፃናት'ዮም ዝበሃሉ። ህፃናት'ውን ክንክንን ሓለዋን ክግበረሎም ይግባእ። መሰላት ህፃናት ብምልኡነት ክሕለውን ክኽበርን ይግባእ። ስለዚ ህፃናት ብመሰረት ብሕገ መንግስቲ ዝተረጋገፁሎም መሰላት ብወለዶም፣ ብመዕበይቶም፣ ብሕብረተሰብ፣ ብኣብያተ ትምህርቲ፣ ብመንግስታውን ዘይመንግስታውን ትካላት ብዝለዓለ ብርኪ ሓለዋን ክንክንን ክግበረሎም ይግባእ። ድጋፍን ከለላ ሕጊ'ውን የድልዮም'ዩ። ኣብ ህፃናት ዝተፈላለዩ ሓደጋት ክበፅሑ ይኽእሉ'ዮም። ካብዚኦም ውሽጢ ድማ ሓደጋ መኪናን እንስሳትን፣ ብሰንኪ ሕማቕ መሓዛ ዘጋጥም ሓደጋ፣ ብኤሌክትሪክ፣ መርዚ (ስሚ)፣ ባርዕ ሓዊ፣ ነቶግትን ዘጋጥሙ ሓደጋታት፣ ብሰንኪ ዝተበከለ ማይ ዘጋጥም ሓደጋ፣ ብሰንኪ ብክለት ኣየርን ከባብን ዘጋጥሙ ሓደጋታት ወዘተ ዝተወሰኑ'ዮም። ስለዚ ህፃናት ሓደጋ ካብ ዘብፅሑ ጉዳያት ምክልኻል ብዝምልከት ሓሙሽተ ዝተፈላለዩ ሜላታት ኣለዉ። ስለዚ ኣብያተ ትምህርቲ ዝለዓለ ተራ ኣለዎም።

መሰላት ህፃናት ምኽባር ካብቶም ክትግበሩ ዝግብኦም ሰብኣዊ መሰላት ውሽጢ ዝምደብ'ዩ። ሰብኣዊ መሰላት ዝበሃሉ ደቂ ሰባት ብተፈጥሮኦም ሰባት ብምዃኖም ጥራሕ ዝህልዎም መሰል'ዩ። ስለዝኾነ ድማ ደቂ ሰባት ብተፈጥሮኦም ሰባት ስለዝኾኑ ጥራሕ ዝሕለወሎም መሰል'ሎ። እዚ ማለት ደቂ ሰባት ብሰብኣዊ ክብሮም ኣይበላለፁን፣ ኩሎም ደቂ ሰባት ብሰብኣዊ ተፈጥሮኦም ማዕረ ክብሪ ይግብኦም። ሰብኣዊ መሰል ማለት ደቂ ሰባት ብዘርኢ፣ ብቋንቋ፣ ብቀለም (ሕብሪ ቆርበት)፣ ብማሕበራዊ ኣመፃፅኣ፣ ብፆታ፣ ብዓሌት፣ ብፖለቲካ ወይድማ ካልኦት ኣረኣእያታት፣ ብኹነታት ቁጠባዊ ዓቕሚ፣ ብዕድመ፣ ኩነታት ጥዕና ይኹን ብካልእ ምኽንያታት ኣፈላላይ ከይተገበረሎም ብሓባር ዝተዓደልዎም እዮም።

ኣጋርነት በይነ-መንግስታት ምብራቕ ኣፍሪካ (ኢ.ጋድ) ኣብ ከባብያዊ ልምዓትን ሕብረትን ማእኸል ገይሩ ዝተጣየሸ ውዳበ ሸዱሽተ ሃገራት እንትኸውን እዘን ሃገራት ክተሓባበራን ኣብ ዞባዊ ቀጠና ምብራቕ ኣፍሪካ ሰላምን ምርግጋእን ንክዓስል ዕላምኡ ዝገበረ'ዩ። ኣባል ሃገራት መድረኽ ተፋሰስ ሩባ ናይል (ናይል ቤዚን ኢኒሼቲቭ) ዓሰርተ እንትኾና እዚኣን ድማ ግብፂ፣ ሱዳን፣ ኢትዮጵያ፣ ኡጋንዳ፣ ሩዋንዳ፣ ቡሩንዲ፣ ዲሞክራቲክ ሪፐብሊክ ኮንጎ፣ ኬንያን ታንዛንያን'ዮም። ኣብዚ ሕዚ እዋን ኢትዮጵያን ካልኦት ኣባል ሃገራት'ዚ ውዳብ "ኩለን ሃገራት ተፋሰስ ሩባ ናይል ብማዕረ ክጥቀማ ኣለወን" ዝብል ጥንኩር ቅዋም ኣለወን። ነዚ ሓሳብ መሰረት ብምግባር መንግስቲ ኢትዮጵያ ኣብ ተፋሰስ ሩባ ኣባይ 5250 ሜጋ ዋት ሓይሊ ክመንጭው ዝኽእል ዓብዪ ሓፅቢ (ግድብ) ኣብ ብሄራዊ ክልላዊ መንግስቲ ቤንሻንጉል ይሃንፅ'ሎ።

ማህደረ ቃላት

	ቁልፊ ቃላት	ትርጉም / መብራህርሂ
1	ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ HIV/AIDS	ሕማም ንምክልኻል ዘኽእል ተፈጥሮኣዊ ዓቕሚ ወዲሰብ ዘዳኽም ቫይረስ - Human Immunio Defficiency Virus / Acquired Immunio Deficiency Syndrome
2	ምግሳስን ምፅያፍን	ብሰላምታ፣ ምንኻኻእን ትንፋሽን ሕማም ኤች.ኣይ.ቪ/ ኤድስ ዝመሓላፍ ስለዝመስሎም እዚ ቫይረስ ኣብ ደሞም ንዘለዎም ሰባት ንዘይምቕራብን ንዘይምልዕዓልን ዝግበር ኣካላውን ስምዒታውን ምልክታት
3	ባህላዊ ልምድታት	ምስ ሃይማኖታውን ልማዳውን ስርዓት መነባብሮ ዝተኣሳሰሩ ዝውቱር ተግባራትን ባህልታትን
4	ምኽንሻብ	ብምኽንያት ባህላዊ እምነታትን ልምድታትን ዝግበር ምትልታል ብልዕቲ (ምግራዝ)
5	ድርፃን	ስኒ ፀባ ወይድማ ስኒ ባርካይ እናተብሃለ ዝፍለጥ
6	ዓንቀር	ኣብ ጉሮሮ ላዕለዋይ ክፍሊ ንታሕቲ ተንጠልጢሉ ዝበቁል ልስሉስን ንእይሽተይን ኣካል
7	ትሕቲ ዕድመ መርዓ	ደቂ ኣንስትዮ ትሕቲ 18 ዓመት ዕድመኣን ምምርዓው
8	ምውቃጥ	ኣብ ግንባር፣ ክሳድ፣ ድርፃን ስኒ፣ ኢድን ኣካላትን ብዘይለቅቕ ፀሊም ሕብሪ ምፅብባቕ
9	ምጥባሕ	ኣብ ግንባር፣ምዕጉርትን ቅርንብ (ቅንድብ) ዓይንን ዝግበር ምትልታል
10	ጎደና ሓደርቲ	ኣብ ጎደና ውዒሎም ኣብ ጎደና ዝሓድሩ ህፃናት
11	ጎደና ተመሓዳደርቲ	ኣብ ጎደና ውዒሎም ናብ ገዛ ዝምለሱ ህፃናት
12	ትልሚ ዕብየትን ትራንስፎርሜሽንን	መንግስቲ ኢትዮጵያ ካብ 2003 - 2007 ዓ.ም ንኽትግበር ዘዳለዎ ትልሚ ዕብየትን ልምዓትን
13	ሽቶ / ሽቶታት	ዝምዝገቡ ውፅኢታትን ዝብፅሑ ዕላማታትን
14	ሰናይ ምምሕዳር	ብኹሉ መዳይ ዝተማልአ ሓባራዊ ምርድዳእ ማእኸል ዝገበረ ግልፂ፣ ፅቡቕ፣ ቅኑዕ፣ ፍትሓዊ፣ ማዕረ፣ ስሉጥ፣ ኣሳታፋይ፣ ቅልጡፍን ስሉጥን ግልጋሎት፣ ዲሞክራሲያዊ፣ ተበፃሓይ፣ ተኣማንነትን ተሓታትንትን ዘንገሰ ከምኡ'ውን ልዕልነት ሕጊ ዘረጋገፀን ስርዓት ምምሕዳር ኣብ ኩሉ መዳይ መሓውር መንግስታውን ዘይመንግስታውን ትካላት እንትህልው ዝግለፅ'ዩ
15	መሰላት ህፃናት	ኣብ ኮንቬንሽን መሰላት ህፃናት ዝተቐመጡ ጉዳያት እንተይተሸራረፉ ክትግበሩን ብዝበለፀ ግና ህፃናት ካብ ዓመፅ፣ ምዝመዛን ምግሃስን ክሕለዉ ምግባር
16	ደሕንነት ህፃናት	ህፃናት በደላትን ግፍዕን ከምኡ'ውን ምዝመዛን ንከይበፅሖም ዝግበር ክትትልን ምክልኻልን

17	በዝሒ ህዝቢ	ኣብ ሓደ ሃገር ኣብ ከተማን ገጠርን ካብ ውልደት ጀሚሩ ብህይወት ዝነብር ጠቕላላ ህዝቢ ተቖፂሩ ዝፍለጥ በዝሒ ኣሃዝ መግለፂ'ዩ።
18	ፍግረ መሬት	ዝናብ እንትወቅዕ ኣብ ላዕለዋይ ክፋል መሬት ዝርከብ ሓመድ እናንሕገሐ ፅርግርግ ኣቢሉ እንትወስዶ ማለት'ዩ። ላዕለዋይ ልሙዕ ሓመድ ብውሕጅ ይኩን ብንፋስን ተፀሪጉ እንትጉሕጎሕ ማለት'ዩ።
19	እንስሳት ዘገዳም	ኣብ ዱርን ኣግራባትን ዝርከቡ እንስሳት። ንኣብነት ኣንበሳ፣ ሓርማዝ፣ ተመን፣ ገበል፣ ዝብኢ፣ ማንትለ፣ ቡኻርያ፣ ህበይ፣ ዋዓግ፣ ኣጋዘን፣ ዘራፍ ወዘተ
20	እንስሳት ዘቤት	ኣብ መንበሪ ገዛ ደቂሰባት ክንክን እናተገበረሎም ዝነብሩ እንስሳት። ንኣብነት ብዕራይ፣ ላሕሚ፣ ጤል፣ በጊዕ፣ ደርሆ፣ ድሙ፣ ከልቢ፣ ኣድጊ፣ ፈረስ፣ በቕሊ ወዘተ
21	ውሕስና ምግቢ	ኩሎም ዜጋታት ኩሉ ጊዜ ብኣካል፣ ማሕበራውን ኢኮኖሚያውን ትሕዝቶኡ ዝተማልአ፣ እኹልን ብቑዕን ምግቢ ዘለዎን ጥዕንኡ ዝተሓለወ መነባብሮ እንትህሉ'ዩ።
22	ሰብኣዊ መሰል	dq sÆT sB BMµñM _‰ሕ ZHlãM msL ¥lT'†ÝÝ sB BsBኣê <B„ ኣYb§l}N½ ,♯l♯ Bsብኣê tf_ሮx♯ ማዕረ KB¶ Yግብå½ µBZBL msr¬ê ኣmláK¬ ዝፍልፍል እ†ÝÝ dq sÆT BzRx!½ BÌNÌ½ BqlM½ B¥?b‰ዊ ኣmÉ}x½ Bò¬½ Bዓሌት½ B±ltµ wYድማµLåT ኣmláK¬½ B,♯n¬T q-Æê ›Q¸½ B:Dm½ k♯n¬T _:Â Y,♯N BµLX M<NÃT ኣf§§Y KYtgbrlÖM Bˆባ R Zt›dLãM Xዮ·MÝÝ sBኣê Zብ L "L sB MµN zm§ኽT XNትóN Xz! D¥ tf_ሯê'†ÝÝ Xz!åM ባH¶ÃT ÂY M?úB½ MZ‰B½ BnÉnT ÂY MNÆR DLyTN ዝመሳሰሉን XNTón♯ NMH§ው sBኣê ms§T ኣW‰ M<NÃ¬T Xዮ·MÝÝ
23	ው.ሕ.መ.ዓ	ድሕሪ ካልኣይ ኲናት ዓለም ብ1945 ዓ.ም.ፈ ዝተጣየሸ ውድብ ሕቡራት መንግስታት ዓለም
24	ኢጋድ	ብ1986 ዓ.ም.ፈ ዝተጣየሸን ቤት ፅሕፈቱ ኣብ ጂቡቲ ዝገበረ ኣጋርነት በይነ - መንግስታት ሃገራት ምብራቕ ኣፍሪካ ኣብ ልምዓት
25	ኮንቬንሽን መሰላት ህፃናት	ብ1949 ዓ.ም.ፈ ዝወፀ ብዛዕባ መሰላት ህፃናት ኣመልኪቱ ብውድብ ሕቡራት መንግስታት ዓለም ዝፀደቐ ሕጊ እንትኾውን ኣብ 1970ታት ኣብ ጀኔቫ ምርድዳእ ዝተገብረሉ'ዩ።
26	ኢጋድ (Intergovernmental Authority on Development -IGAD)	ሽዱሽተ ሃገራት ብኣባልነት ዝርከባሉ ኣጋርነት በይነ-መንግስታት ምብራቕ ኣፍሪካ ኣብ ልምዓት (ኢ.ጋድ)
27	መድረኽ ሃገራት ተፋሰስ ናይል (Nile Basin Initiative)	ዓሰርተ ሃገራት ማለት ብሩንዲ፣ ኮንጎ ዲሞክራቲክ ሪፐብሊክ፣ ግብፂ፣ ኤርትራ፣ ኢትዮጵያ፣ ኬንያ፣ ሩዋንዳ፣ ሱዳን፣ ታንዛኒያን ኡጋንዳን ብኣባልነት ዝርከቡሉ'ዩ።

መጠቓለሊ መልመዲ

ሀ. ነዞም ዝስዕቡ ሕቶታት ካብዝተውሃቡ መማረፅታት ዝበለፀ ትኽክል ዝኾነ መልሲ ምረፁ።

1. ካብዞም ዝስዕቡ ሃገራት ኣባል ስምምዕነት ተፋሰስ ሩባ ናይል ዘይኮነት ፍለዩ።
   ሀ. ኬንያ ለ. ሶማልያ
   ሐ. ኡጋንዳ መ. ታንዛኒያ
2. ኢ.ጋድ ካብ ዝተጣየሸሎም ዕላማታት እቲ ቀንዲ ዝበሃል ፍለዩ።
   ሀ. ልኡኽ ውድብ ሕቡራት መንግስታት ዓለም ንምፍፃም
   ለ. ኣብቲ ዞባ (ቀጠና) ልምዓትን ሰላምን ንምርግጋፅ
   ሐ. ኣብቲ ከባቢ ንዝፍጠሩ ጎንፅታት ብሰላምን ምርድዳእን ምፍታሕ
   መ. ብዘይካ ‘ሀ’ ኩሎም መልስታት ትኽክል እዮም
3. ብዘርኣየቶ ተደጋጋሚ ፀገም ካብ ኣባልነት ኢ.ጋድ ዝወፀት ሃገር መን’ያ?
   ሀ. ጅቡቲ ለ. ኤርትራ
   ሐ. ሶማልያ መ. ኬንያ
4. ንምግላልን ምፅያፍን ሕሙማት ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ከም መበገሲ ምኽንያት ተገይሩ ብሕብረተሰብ ከባቢና ዝውሰድ ፍለዩ።
   ሀ. እቲ ሕማም ዝመሓላለፈሉ መንገዲ ዘይምፍላጥ
   ለ. ሕፅረት ግንዛበ
   ሐ. እቲ ሕማም ከም መርገም ተገይሩ ስለዝውሰድ
   መ. ኹሉ መልሲ እዩ
5. ኣብ ሕገ መንግስቲ ሃገርና ብዛዕባ መሰላት ህፃናት ዝተደንገገሉ ዓንቀፅ ክንደይ’ዩ?
   ሀ. 34 ለ. 35
   ሐ. 36 መ. 37

ለ. ነዞም ዝስዕቡ ሓሳባት ትኽክል እንተኾይኖም “ሓቂ” ትኽክል እንተዘይኮይኖም ድማ “ሓሶት/ጌጋ” እናበልኩም መልሲ ሃቡ።

1. ንሕሙማት ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ምግላልን ምፅያፍን ኣብ ስድራ ኢኮኖሚያዊ ረብሓ ኣለዎ።
2. ኣብ ሃገራት ተፋሰስ ሩባ ናይል ዘሎ ዘይፍትሓዊ ኣጠቓቕማ ማይ መበገሲኡ ካብ ድልየት እተን ሃገራት ዝፈልፈለ እዩ።
3. ምግሃስ መሰል ህፃናት ማለት ብቐጥታ ኣካል ናይቲ ምግሃስ ሰብኣዊ መሰል ተገይሩ እዩ ዝውሰድ።
4. ንሕሙማት ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ምግላልን ምፅያፍን ምግሃስ ሰብኣዊ መሰል ዜጋታት እዩ።

5. ምኽባር መሰል ህፃናትን ምሕላው ድሕንነት ህፃናትን ብቐጥታ ተዛማዳይነት ዘለዎም ተግባራት እዮም።
6. ኣብ ሃገርና ዘሎ ብርሰት ኣግራብ መንቀሊኡ ቅልጡፍ ዕብየት በዝሒ ህዝቢ ዘብፅሖ ኣዎንታዊ ሳዕቤን እዩ።
7. ኢ.ጋድ ዝብል ሽም ካብ ፈለማ ጀሚሩ ዝነበረ መፀውዒ'ዩ።
8. ብርሰት ኣግራብ፣ ተሓራሲ መሬት ምንኣስን ኩነታት ውሕስና ምግቢ ብቐጥታ ዝተዛመዱ ጉዳያት እዮም።
9. ንሕብረተሰብ ኣስተምህሮ ምሃብን ውዳበኦም ክጠናኸር ምግባርን ንምክልኻል ምግፋሕ ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ምችው ባይታ ይፈጥር እዩ።
10. ቤት ፅሕፈት ኢ.ጋድ ኣብ ኣዲስ ኣበባ እዩ ዝርከብ።

ሐ. ኣብ ትሕቲ "ሀ" ንዘለዉ ሓሳባት ምስ ኣብ ትሕቲ "ለ" ዘለዉ ኣዛምዱ።

ሀ		ለ
1.	ነታጉ	ሀ. ብርሰት ከባቢ
2.	ኣባይ	ለ. ሕድ ሕድ ውግእ
3.	ፍግረ መሬት	ሐ. ሰላምን ድሕንነትን
4.	ከባቢ ምሕዋይ	መ. ናይል
5.	መሰላት ህፃናት	ሰ. ዳግመ ግረባ ምክያድ

© MoE, Not to be

© MoE, FDR Ethiopia
Not to be republished